

ב"ה. ימים הסמוכים לראש השנה ה'תשפ"ו

פתח דבר

בעמדנו בימים הסמוכים לראש השנה, הנני מוציא לאור קיצור הלכות חודש אלול, ראש השנה ויום הכיפורים - על פי מנהגי חב"ד, על מנת להקל על כל אחד ואחת בידיעת ההלכות הנצרכות בימים אלו, אשר רבות הן*.

יהי רצון שנזכה כולנו לכתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות בטוב הנראה והנגלה. לניצחון גדול על אויבינו ולהשבת החטופים מתוך בריאות הנכונה. ובקרוב ממש נתבשר בבשורת הגאולה האמיתית והשלימה והרבי בראשינו.

הרב מאיר אשכנזי

רב אב"ד ומד"א כפר חב"ד

*הערות והארות יתקבלו בברכה במייל: lishkacc@gmail.com

תוכן ענינים

13	הדלקת הנרות בערב ראש השנה	4	מנהגי חודש אלול
15	בהתקדש יום הדין	4	עבודת ה' בחודש אלול
15	תפילת מנחה	4	א. חרדה מאימת הדין
15	אמירת תהילים	4	ב. ימי רחמים וסליחה
15	תפילת ערבית	4	ג. הקב"ה מעורר לתשובה
16	הכנות לקידוש	4	תקיעת שופר בחודש אלול
16	קידוש ו"המוציא"	5	טעם התקיעות בחודש אלול
16	אכילת ה'סימנים'	5	אמירת לדוד ה' אורי
17	ברכת המזון	6	אמירת ג' פרקי תהילים
18	יום א' של ראש השנה	6	איחול שנה טובה
18	טעימה לפני תקיעות	6	בדיקת התפילין והמזוזות
18	הכנת בעל התוקע לתקיעות	6	מגבית לצרכי ראש השנה
18	תפילת שחרית	7	סליחות
19	נשים בתפילות ראש השנה	7	ארבעה ימי סליחות
19	קריאת התורה	7	זמן אמירת הסליחות
19	ברית מילה	8	הלכות באמירת סליחות
19	תקיעת שופר	8	אמירת סליחות ביחידות
20	הברכות	9	ברית מילה, חתן, ובית האבל
20	התקיעות	9	שבת שלפני ראש השנה
21	תקיעה	10	ערב ראש השנה
22	שברים	10	תחנון בערב ראש השנה
22	תרועה	10	תקיעת שופר בערב ראש השנה
22	נשימה אחת או הפסק בנשימות	10	התרת נדרים
22	סיום התקיעות	11	התרת נדרים של אישה, זקן או חולה
23	אין לדבר עד אחרי 'תקיעות מעומד'	11	הליכה לקברי צדיקים וכתובת פ"נ
23	הפסק בתקיעות	12	הכנת האוכל לראש השנה
23	טעות בתקיעות	12	הכנת הגוף וטבילה במקווה
24	הכריעה במוסף	12	עירוב תחומין
25	'תקיעות דמעומד'	13	שימוש ב'חגז' ביום טוב, והשארת אש לבישול
25	תקיעות בסיום תפילת מוסף	13	החלפת הפרוכת והמעיל
25	תקיעה ביו"ט "להתלמד", וניקוי השופר		

40	החלפת הנעליים	26	קידוש היום
40	נר חיים, נר נשמה, ונר להבדלה	26	שינה בראש השנה
41	הדלקת הנרות	26	עישון בראש השנה
41	איפור ולבישת תכשיטים	26	מבצעים
42	קיטל וטלית	27	'תשליך'
42	וידוי וכפרה	28	הכנה ביום א' של ר"ה ליום ב'
43	הוצאת ספרי תורה ל"כל נדרי"	29	תפילת ערבית בליל ב' של ראש השנה
43	אמירת "על דעת המקום"	29	הדלקת הנרות בליל ב' של ראש השנה
43	תוכן "כל נדרי"	29	הדלקת הנרות בצאת הכוכבים או לפני הסעודה
44	מי אומר "כל נדרי"	30	קידוש ליל ב' של ראש השנה
44	אופן אמירת "כל נדרי"	30	אכילת פרי חדש
45	תפילת ערבית ואמירת תהלים	30	יזכור
45	רחיצה ביום הכיפורים	31	תקיעת שופר ביום ב' של ראש השנה
46	נטילת ידיים ביום הכיפורים	31	התוועדות
46	איסור אכילה ושתיה ביוהכ"פ	31	הבדלה
46	אכילה ב"שיעורים"	31	"המלך הקדוש" ו"המלך המשפט"
47	נטילת תרופה ביוהכ"פ	32	"אבינו מלכנו" במקום שיש ברית, חתן, או אבל
48	יולדת	32	הנהגות בעשרת ימי תשובה
48	מינקת		
49	מעוברת	33	הלכות יום הכיפורים
49	קידוש, לחם משנה וברכה אחרונה - ביום הכיפורים	34	כפרות
49	נשים בתפילות יום הכיפורים	35	פדיון כפרות
50	הזכרת נשמות	35	שחרית ולעקאח
50	ברית מילה	35	אכילה ושתיה בערב יום הכיפורים
50	הכריעות ב"עלינו" וב"סדר עבודה"	36	בקשת מחילה
51	מנחה ונעילה	37	מלקות
51	הכנת האוכל למוצאי הצום	37	טבילה
52	תפילת ערבית ונטילת ידיים	38	מנחה
52	הבדלה ו"נר ששבת"	38	סעודה מפסקת
53	קידוש לבנה, וברכה על משקים	39	העמדת אוכל על הכיריים עבור מוצאי יום הכיפורים
53	סעודת מוצאי יום הכיפורים	39	ברכת הבנים והבנות
53	בין יום כיפור לסוכות	39	טבילה נוספת

מנהגי חודש אלול

עבודת ה' בחודש אלול

א. חרדה מאימת הדין

« בימים אלה יש להיות ירא וחרד מאימת הדין והמשפט שהקב"ה שופט כל אדם בראש השנה על המזונות ושאר ההשפעות הגשמיות והרוחניות שיקבל בשנה הבאה. על האדם לעשות תשובה על העבירות שעשה במשך השנה, כך יוכל גם לעמוד לפני הקב"ה ביום הדין, כראוי.

ב. ימי רחמים וסליחה

« ימים אלה אינם רק ימים של חרדה, אלא הם גם ימי רחמים וסליחה בהם הקב"ה מצפה שיהודים ישוּבו אליו, ומקבל את תשובתם ברצון:

לאחר שבירת הלוחות הראשונות, כאשר משה רבינו עלה להר סיני בר"ח אלול ושהה שם ארבעים יום (בפעם השלישית), היו ימים אלה ימי סליחה וכפרה על חטא העגל. ביום הכיפורים שהיה גמר הכפרה ירד משה רבינו מההר עם הלוחות השניות בידיו. מאז, מידי שנה בשנה מתעוררת בימים אלה מידת הרחמים של הקב"ה, י"ג מידות הרחמים, והוא מקבל ברצון את החרטה והתשובה של כל יהודי.

ג. הקב"ה מעורר לתשובה

« בימים אלה הקב"ה לא רק סולח ברצון למי ששב בתשובה, אלא גם פועל ומעורר כל יהודי לעשות תשובה, כדי שיזכה בדין.

בלשון אדמו"ר הזקן אלו ימים בהם "המלך בשדה": כל השנה המלך חפץ ומקרב רק את 'אנשי העיר' - אלו החפצים בקרבתו ושומרים כראוי על הוראותיו. אך בחודש אלול הקב"ה חפץ ומקרב כל יהודי, גם אלו שהיו כל השנה 'אנשי שדה' הרחוקים מהמלך. הקב"ה מראה פנים שוחקות ומקבל את כולם בסבר פנים יפות. זוהי ההתעוררות לתשובה שהקב"ה פועל בכל יהודי בימים אלו, שיהודי ירגיש שהמלך חפץ בו.

הקב"ה מצפה שלקראת ראש השנה ייהפכו כולם להיות 'אנשי העיר' החפצים בקרבתו ומקיימים תומ"צ כראוי.

תקיעת שופר בחודש אלול

« כל יום מימי חודש אלול, לאחר סיום תפילת שחרית, תוקעים בשופר: תשר"ת תש"ת תר"ת.

כ ביום א' דר"ח אלול (ל' מנחם אב) הבעל תוקע מתאמן ומתלמד איך לתקוע. התקיעה בציבור מתחילה רק ביום ב' דר"ח אלול (א' אלול).

טעם התקיעות בחודש אלול

א. התקיעה בראש חודש אלול היא לכל לראש זכר לתקיעת השופר שהייתה ביום זה - לפני עליית משה רבינו להר סיני לקבל את הלוחות השניות, כדי להזהיר את עם ישראל שלא יעבדו עבודה זרה כפי שעבדו לעגל כאשר משה עלה להר לקבל את הלוחות הראשונות. תקיעה זו פעלה עילוי ונחת רוח למעלה, ועל זה נאמר (תהילים מז): "עלה אלוקים בתרועה". זכר לזה אנו תוקעים בשופר מידי שנה בראש חודש אלול.

ב. התקיעה בכל ימי חודש אלול נעשית כדי לעורר את העם לתשובה, מפני שטבע השופר לעורר לתשובה כמו שכתוב (עמוס ג, ו) "היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו"!!

ג. התקיעה בימי חודש אלול מבלבלת את השטן, כך הוא לא יפריע לעשות תשובה. הרבי מסביר, שכאשר השטן רואה שיהודים מדקדקים במצוות ועושים גם פעולות שאינם חייבים בהן, כמו תקיעת שופר בחודש אלול שאינה חיוב מן התורה, הרי זה מחליש את הכוח שלו לקטרג עליהם.

אמירת לדוד ה' אורי

כ מיום א' דראש חודש אלול (ל' מנחם אב) אומרים כל יום בתפילת שחרית (אחרי שיר של יום), ובתפילת מנחה (לפני עלינו) את הפרק בתהילים "לדוד ה' אורי וישעי".

פרק זה שייך לימים הנוראים על פי דברי חז"ל ש"ה' אורי" - בראש השנה, ו"ישעי" - ביום הכיפורים, "כי יצפנני בסכה" רמז לסוכות.

אומרים פרק זה גם בחודש אלול מפני שבתיבת "לולא (האמנתי)" מופיעות אותיות אלול.

הרבי מסביר, שכאשר יהודי רוצה לעשות תשובה, הרי לכל לראש צריך שיהיה אצלו אור ("אורי") כדי שיידע את מדריגתו האמיתית, במה הוא חטא ובמה עליו להשתפר. אז הוא יוכל להגיע ל"ישעי", שיעשה תשובה אמיתית וייושע.

כ אומרים פרק זה עד סיום מצוות ישיבה בסוכה - סיום ה"כי יצפנני בסכה" - בתפילת מנחה של הושענא רבה.

אמירת ג' פרקי תהילים

קבלה בדינינו מהבעל שם טוב לומר מיום ב' דר"ח אלול (א' אלול) ג' מזמורי תהילים בכל יום, ובתפילות של ר"ה ויוהכ"פ מוסיפים יותר מג' פרקים, עד שבתפילת נעילה של יוהכ"פ מסיימים את ספר התהילים.

אדם שלא התחיל לומר את הפרקים בר"ח אלול, יתחיל לומר ביום שנזכר, וישלים את הפרקים החסרים לו.

החסיד ר' אברהם פריז בהיותו תלמיד בתומכי תמימים, נסע פעם לעיר ויטעבסק לצורך פדיון שבויים. אדמו"ר הרש"ב ביקש ממנו שיקנה עבורו ספר תהילים, באמרו שחודש אלול הוא זמן שיש להרבות בו באמירת תהילים.

איחול שנה טובה

הכותב אגרת לחברו בימי חודש אלול עד יום הכיפורים, יש לו לאחל לחברו כתיבה וחתימה טובה.

בדיקת התפילין והמזוזות

יש לבדוק את התפילין והמזוזות בימי חודש אלול.

מגבית לצרכי ראש השנה

אף שאין עושים "מגבית" עבור צורכי החג של ראש השנה, מפני שאין זה סימן טוב להכריז שבראש השנה יהיו עניים ונזקקים (כמבואר בשיחת הרבי), מכל מקום יש לדאוג שלכל יהודי יהיו צורכי החג כראוי.

סליחות

ארבעה ימי סליחות

אומרים סליחות לפחות ארבעה ימים לפני ראש השנה.

הטעם לכך:

א. כדי להשלים עשרה ימי תענית בימים אלו שהם ימי דין ומשפט:

בעשרת ימי תשובה ישנם ששה ימים שניתן להתענות בהם (בשני ימי ראש השנה, שבת תשובה, וערב יום הכיפורים אסור להתענות), ומוסיפים עליהם ארבעה ימי סליחות שהיו בעבר גם ימי תענית.

ב. קרבן טעון בדיקה במשך ארבעה ימים לפני הקרבתו כדי לוודא שאין בו מום. כיון שבראש השנה על האדם לעשות את עצמו כקרבן כדכתיב "ועשיתם עולה", נדרשים ארבעה ימים של אמירת סליחות לפני ר"ה בהם האדם יבדוק את מצבו, יחזור בתשובה על חטאיו ויגיע בלא מום לראש השנה.

זמן אמירת הסליחות

א. כדי שאמירת הסליחות תתחיל ביום קבוע, תקנו חז"ל להתחיל תמיד לומר סליחות בליל יום ראשון בשבוע - "במוצאי מנוחה", מוצאי שבת.

לפי זה, כאשר ראש השנה חל ביום ב' או ג', שמיום ראשון הסמוך לראש השנה עד ראש השנה אין ארבעה ימי סליחות, מתחילים לומר סליחות בליל יום ראשון בשבוע שלפני כן.

א. הסליחות הראשונות נאמרות במוצאי שבת רק לאחר חצות הלילה, מפני שאסור לומר סליחות וי"ג מידות הרחמים לפני חצות הלילה, וכן אסור לומר פסוקי מקרא לפני חצות הלילה (הדבר מעורר דינים למעלה). עקב אמירת הפיוט 'במוצאי מנוחה' (מוצ"ש), יש להסמיך את אמירת הסליחות ליציאת השבת. לכן מתחילים את הסליחות הראשונות מיד לאחר חצות הלילה.

א. בשאר הימים, אומרים את הסליחות בבוקר לפני תפילת שחרית.

לא אומרים את הסליחות בתוך סדר התפילה עצמה - כמו הסליחות של תענית ציבור הנאמרות בתוך סדר התפילה עצמה אחרי תחנון, מפני שיש לאמירת סליחות בימים אלו חשיבות גדולה כתפילה בפני עצמה.

חשיבות הסליחות כתפילה בפני עצמה, באה לידי ביטוי משמעותי באמירת קדיש "תתקבל" אחרי סליחות. שהרי במשך השנה אומרים קדיש "תתקבל" רק אחרי

תפילת שמונה עשרה, וזו הפעם היחידה שאומרים קדיש "תתקבל" אחרי תפילה שאיננה שמונה עשרה.

הלכות באמירת סליחות

« שליח הציבור מתעטף בטלית לאמירת הסליחות, כדי להיות עטוף בה בשעה שאומרים את י"ג מידות הרחמים ("ה' ה' א-ל רחום וחנון וגו'"). זאת מפני שכאשר הקב"ה גילה למשה רבינו את סוד י"ג מידות הרחמים (לאחר חטא העגל), ראה משה את הקב"ה כשליח ציבור העטוף בטלית. מסיבה זו, גם בחור שהוא ש"ץ בסליחות מתעטף בטלית לאמירתן.

« בסליחות הראשונות - הנאמרות בלילה, ראוי ששליח הציבור יתעטף בטלית של חברו כדי לא להיכנס לספק ברכה על הטלית בלילה (טלית שאולה פטורה מברכה).

אך גם אם לובש טלית שלו, לא יברך עליה בלילה, מחמת הספק.

בשאר ימי הסליחות - הנאמרות ביום, ילבש הש"ץ את טליתו הפרטית ויברך עליה.

בחור - הלוֹבֵש טלית של אחרים לסליחות, לא יברך עליה גם בשאר הימים.

« באמירת "ה' ה'" בי"ג מידות הרחמים, חובה להפסיק בין הזכרת שם "ה'" הראשון לשני (חובה לעשות כך גם בעת אמירת י"ג מידה"ר בתחנון שאומרים מידי יום, וגם כאשר קוראים פסוקים אלו בקריאת התורה).

« י"ג מידות הרחמים נחשבים 'דבר שבקדושה' כמו קדיש וברכו וכדו'. לכן, המתפלל עם הציבור יכול לומר את י"ג מידות הרחמים רק עם הציבור יחד. ואם הוא אינו אוחז עם הציבור, יאמר אותם בשעה שהציבור אומרם ולא לפי סדר הסליחות שלו.

« טוב לעמוד באמירת הסליחות.

אדם שהדבר קשה עליו, יעמוד לפחות באמירת "א-ל מלך יושב", י"ג מידות, ווידוי.

« אסור להרוויח ממון מתפילות הימים הנוראים ואין רואים בממון זה סימן ברכה. על בעלי התפילה של ר"ה ויוהכ"פ להתפלל תפילה חשובה ביום חול - כגון סליחות של "מוצאי מנוחה", והתשלוש שמקבלים יתייחס לתפילה זו.

אמירת סליחות ביחידות

« האומר סליחות ביחידות לא יאמר את י"ג מידות הרחמים, מפני שהם 'דבר שבקדושה' הנאמר רק במעמד עשרה מישראל.

ולא יאמר אותם אפילו עם טעמי המקרא.

« האומר סליחות ביחידות, לא יאמר את הבקשות הנאמרות בארמית: "מחי ומסי" ו"מרן דבשמיא", מפני שמלאכי השרת אינם מבינים ארמית ולא יביאו את תפילתו לפני ה'.

אך אם אומר את הסליחות במקום שנוכחים בו עשרה מישראל - גם אם הם אינם אומרים סליחות באותה שעה, יכול הוא לומר קטעים אלו שבארמית, מפני שבמקום שנמצאים בו עשרה מישראל שורה השכינה עצמה - המבינה ארמית, ואינו זקוק למלאכים שיביאו את תפילתו לפני ה'.

ברית מילה, חתן, ובית האבל

« גם אם יש ברית מילה בבית הכנסת אומרים תחנון בסדר הסליחות (כשם שאומרים תחנון בסדר הסליחות של ערב ראש השנה אף שאין אומרים תחנון ביום זה).

« אם יש חתן בבית הכנסת, הורה הרבי (להרה"ח יהודה לייב ע"ה גרונר בעת שהיה חתן) לצאת מבית הכנסת בזמן אמירת תחנון שבסליחות, כדי שהציבור יוכלו לומר תחנון.

« בבית האבל אומרים סליחות כרגיל, וגם האבל עצמו יכול לאומרם, אף שבתפילה אין אומרים תחנון בבית האבל.

שבת שלפני ראש השנה

« בשבת קודש שלפני ראש השנה, שהיא שבת מברכים המתברכת על ידי הקב"ה, אומרים "אב הרחמים".

« כאשר ר"ה חל באמצע השבוע, אין אומרים 'זיהי נועם' ו'ואתה קדוש' במוצש"ק שלפניו.

ערב ראש השנה

תחנון בערב ראש השנה

- ◁ בליל ערב ראש השנה אומרים תחנון בקריאת שמע שעל המטה. ואם הוא מוצש"ק, אומרים תחנון בקריאת שמע הנאמרת אחרי חצות הלילה.
- ◁ בסליחות של ערב ר"ה אומרים תחנון, למרות שאומרים אותן אחרי עלות השחר.
- ◁ בתפילות שחרית ומנחה של ערב ראש השנה אין אומרים תחנון.

תקיעת שופר בערב ראש השנה

- ◁ בערב ראש השנה לא תוקעים בשופר.
- הטעם לכך:
- א. כדי לעשות הפסק בין התקיעות של חודש אלול שהן 'רשות' (לא חייבים בהן מן התורה), לבין התקיעות של ראש השנה שהן 'חובה' (מן התורה).
- ב. כדי לבלבל את השטן. הרבי מסביר, שהשטן יחשוב שיהודים חזרו בתשובה עד שאינם זקוקים עוד לזכות של תקיעת השופר בחודש אלול שתעמוד להם ביום הדין. כך ייחלש כוחו לקטרג עליהם.
- ◁ מי שלא הספיק "להתלמד" לתקוע בשופר כראוי ומבקש לעשות זאת בערב ראש השנה, יתקע בחדר סגור דווקא.

התרת נדרים

- ◁ אחרי תפילת שחרית ולפני חצות היום, עושים - הגברים שמעל גיל מצוות - התרת נדרים.
- ◁ נוסח התרת נדרים זה (שבסידור) מועיל להתיר רק נדרים או שבועות שהאדם אינו זוכר אותם בשעת ההתרה. אך אם האדם זוכר נדר או שבועה מסוימים שנדר או נשבע והוא רוצה להתיר אותם, עליו לערוך התרת נדרים רגילה כדין: לפרט את נדרו ושבועתו, ולמצוא 'פתח' לנדרו.
- ◁ נוסח התרת הנדרים בערב ר"ה מתייחס גם לנדרים ולשבועות שהאדם כבר נדר או נשבע בערב - אותם האדם מתיר ומפר. וגם לנדרים שהאדם "ידור מהיום עוד" בעתיד, שלגבם האדם "מוסר מודעה" שהם לא יחולו מלכתחילה.
- ◁ חובה להבין - עכ"פ באופן כללי - את מה שאומרים בנוסח התרת הנדרים.

« מנהג הרבי לעשות התרת נדרים כשהוא מעוטר בתפילין דרש"י.

« הדיינים המתירים יושבים, והאדם המבקש התרה - עומד.

« למנהגינו, התרת הנדרים נעשית בפני עשרה מישראל. נוהגים שיהיו עשרה מתירים - מלבד מבקש ההתרה (בסך הכל אחת עשרה).

« תיבת "בכולהון" שבנוסח התרת הנדרים, נמשכת לתיבות שלפניה: "לכן אני שואל ממעלתכם התרה בכולהון".

« יש לומר: "הנהגה טובה שנהגתי שלוש פעמים" (ע"פ לקוטי שיחות חכ"ט עמוד 332. ולא שלושה פעמים כמו הנוסח שבסידור).

התרת נדרים של אישה, זקן או חולה

« התרת נדרים של נשים, נעשית על ידן בליל יום כיפור באמירת "כל נדרי" (אף שתוכן התרת הנדרים ב"כל נדרי" שונה מתוכן התרת הנדרים של ערב ראש השנה כמו שיתבאר לקמן ב"כל נדרי").

חז"ל לא תקנו שנשים תעשינה התרת נדרים כללית בערב ראש השנה - לנדרים שהן אינן זוכרות.

« אך אם אישה זוכרת נדרים מסוימים שנדרה והיא רוצה להתיר אותם, הבעל יכול להיות שליח עבור אשתו (שהיא כגופו) לבקש להתיר את נדריה בפני שלושה, ויפרט את הנדר עכ"פ בפני אחד מהם, והם יתירו את הנדר ע"י 'פתח' כדין.

הבעל אינו יכול להיות אחד מן הדיינים שמתירים את נדרי אשתו. אך שאר קרובי משפחה יכולים להתיר נדרים לקרובי משפחתם.

« חולה או זקן שאינם יכולים לבוא לבית הכנסת לעשות התרת נדרים כללית בערב ראש השנה, אינם צריכים לטרוח לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה במקום שהם נמצאים בו, כיון שזוהי רק הנהגה טובה והידור לחשוש שיש לאדם נדרים.

רק אם הם יודעים על נדרים מסוימים שנדרו והם מבקשים להתיר אותם, עליהם לאסוף ג' אנשים להתיר אותם בפניהם, ע"י 'פתח' כדין.

הליכה לקברי צדיקים וכתובת פ"נ

« נוהגים להשתטח בערב ראש השנה על קברי צדיקים, ונותנים שם צדקה לעניים, כדי לעורר את נשמות הצדיקים שימליצו טוב בעדינו ביום הדין.

« כותבים פ"נ לרבי, ויזכיר גם את בני ביתו לבקשת ברכה לכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בכל המצטרך בגו"ר.

הכנת האוכל לראש השנה

« בהכנת האוכל יש לזכור, שלא אוכלים בראש השנה דברים מרים או חמוצים. ניתן לערבב לימון או חומץ וכדומה על מנת שייתן טעם טוב באוכל, ובלבד שטעם התבשיל בכללותו לא יהיה חמוץ או מר.

« דברים חריפים מותר לאכול בראש השנה.

« אין לאכול פרי שלא נגמר בישולו ועקב כך הוא חמוץ או מר. יש לשים לב שלא לקנות פירות כאלו לצורך אכילת ה'פרי חדש' בראש השנה.

« בראש השנה לא אוכלים את כלל סוגי האגוזים והפיצוחים. הטעם: א. אגוז בגימטריא 'חטא'. ב. כלל סוגי האגוזים והפיצוחים גורמים לאדם לכחכת בגרונו והדבר מפריע לתפילה.

לכן, אין להכין עוגת אגוזים לראש השנה, ואין לפזר אגוזים בסלט וכדו'.

הכנת הגוף וטבילה במקווה

« מסתפרים (בהתאם לצורך), גוזזים את הציפורניים, ומתרחצים במים חמים לכבוד החג.

« אחרי חצות היום טובלים במקווה.

« לובשים בגדי יום טוב נאים וחשובים, כדי להראות שאנו בטוחים בחסדו של הקב"ה שיעשה לנו נס לשופטינו במידת הרחמים.

עירוב תחומין

« הרוצה לצאת בחג אל מחוץ ל'תחום שבת' (אלפיים אמה) מהכפר, כגון למבצעים או לצורך מצווה, עליו להניח בערב החג עירוב תחומין במקום המתאים, ובזה יקנה שביתה עבור שני ימי ראש השנה, ויהיה מותר לו ללכת (עד מרחק של 4000 אמה מהכפר) ולחזור, כמה פעמים שירצה, לאותו כיוון.

« יש לזכור, שבראש השנה שחל בשבת, וכן הוא בכל שבתות השנה, אסור לטלטל כלל מחוץ לעירוב המקיף את כפר חב"ד (בגדר, או בחוטים היוצרים 'צורת הפתח'). העירוב תחומין מועיל בשבת רק לצורך ההליכה, שיהיה מותר ללכת עוד אלפיים אמה מעבר ל'תחום שבת'.

רק בחג שאינו שבת מותר גם לטלטל לצורך יו"ט.

« הרב בקרמן השליח לביה"ר 'אסף הרופא', מניח עירוב לכיוון בית הרפואה עבור תושבי כפר חב"ד א'. עירוב זה נעשה בתיאום איתי.

(הרוצה להשתמש בעירוב זה גם בשבתות השנה, יודא אצל הרב בקרמן בערב שבת את הימצאות העירוב במקומו. מס' הנייד שלו: 0536290363).

על הרוצה להשתמש בעירוב זה לומר לפני כניסת החג (או השבת): "הריני מתכוון לזכות עבור יו"ט של ראש השנה זה (ובשבתות השנה: עבור שבת זו) במזון שתי סעודות מן העירוב שהאחראי על בית חב"ד אסף הרופא הניח במקום הראוי לכך".

ויתכוון לשבות במקום בו נמצא העירוב.

« על הרוצה להשתמש בעירוב תחומין, לשהות בכפר חב"ד עד לאחר צאת הכוכבים של כניסת החג (או השבת), ואז יוכל לצאת מהכפר ולסמוך על העירוב.

כמו"כ עליו לחזור לישון בכפר חב"ד בליל החג (או השבת).

שימוש ב'חגז' ביום טוב, והשארית איש לבישול

« הרוצה לבשל ביו"ט על כיריים של גז, יזכור לנתק את החשמל בערב יו"ט מכיריים שיש בהם הצתה חשמלית.

« מותר לכוון ביו"ט שעון גז ('חגז') שיפסיק את זרימת הגז ויכבה את האש, אך זאת בתנאי שכיוון השעון ייעשה לפני הדלקת האש.

אם כבר הדליק את האש בגז, אסור ביו"ט לכוון שעון שיכבה אותה.

« יש להשאיר אש מערב ראש השנה, כדי להדליק ממנה את נרות ליל ב' של ר"ה, וכן כדי לבשל לצורך החג.

החלפת הפרוכת והמעיל

« מחליפים את פרוכת ארון הקודש וכן את הכיסוי שעל הבימה ושעל התיבה, לפרוכת וכיסוי בצבע לבן, ומלבישים את ספרי התורה במעיל לבן.

« הפרוכת והכיסוי הללו יישארו עד אחרי שמחת תורה.

הדלקת הנרות בערב ראש השנה

« כדאי לשים מעט שמן או מים בכוסיות הזכוכית לפני הנחת הנרונים בתוכם, על מנת שדסקיות הנרונים לא יידבקו לכוסיות, כך ניתן יהיה בליל ב' של ראש

השנה לנער בקלות את הדסקיות מהכוסיות על מנת לשים בתוכם נרונים חדשים עבור ההדלקה בליל ב' של ראש השנה.

« לפני הדלקת הנרות יש לתת צדקה עבור ב' ימי ראש השנה.

« זמן הדלקת נרות יו"ט של האישה והבנות הוא לכתחילה לפני השקיעה כמו בכל ערב שבת, מפני שבערב שבת האישה מקבלת את קדושת היום בהדלקת הנרות, וראוי שתעשה כן גם בערב יו"ט.

אם לא הספיקה, תדליק בליל יו"ט לפני הקידוש.

« סדר הדלקת נרות יו"ט הוא כמו בנרות שבת, בין אם מדליקה בערב יו"ט ובין אם מדליקה בליל יו"ט:

אחרי ההדלקה תכסה את עיניה ותברך על הנרות, ולאחר הברכה והבקשות שמבקשת תפתח את עיניה ותהנה מאור הנרות.

« כאשר מדליקה בערב יו"ט, תניח את הגפרור האחרון שהשתמשה בו שיכבה מעצמו (כמו בערב שבת). מפני שבהדלקת הנר האחרון היא נאסרת בעשיית מלאכה, וכיבוי שלא לצורך אוכל נפש אסור ביו"ט.

אך כאשר מדליקה את הנרות בליל יו"ט (כגון שלא הספיקה להדליק לפני השקיעה), עליה להיזהר שלא לכבות את כל הגפרורים שמשתמשת בהם במהלך ההדלקה, מפני שכיבוי אסור ביו"ט.

« הברכה בהדלקת הנרות: א. "להדליק נר של יום הזיכרון". ב. "שהחיינו".

« אם שכחה לברך "שהחיינו" בהדלקת הנרות, תכוון לצאת ידי חובתה בברכת "שהחיינו" שיעשה הבעל או האבא בעת הקידוש.

« אם איש מדליק את הנרות, ידליק סמוך לקידוש ולא לפני השקיעה, וברכת "שהחיינו" שמברך בעת הקידוש תתייחס גם להדלקת הנרות שלו.

גם אם האיש הדליק את הנרות לפני השקיעה, לא יברך "שהחיינו" בהדלקת הנרות כי אם בעת הקידוש.

ואם בירך "שהחיינו" (בטעות) בהדלקת הנרות, לא יחזור ויברך בעת הקידוש.

« כדאי ונכון שהדלקת הנרות הראשונה של בנות קטנות תהיה בערב יום טוב, כדי שברכת "שהחיינו" שאומרות בין כך בהדלקת הנרות על היו"ט, תתייחס גם למצוות הדלקת הנרות שהילדה מתחילה לקיים.

בהתקדש יום הדין

תפילת מנחה

« עיקר עבודת ראש השנה היא בקבלת עול מלכות שמים.

משעה לפני תפילת מנחה של ערב ראש השנה ועד תפילת ערבית של מוצאי ראש השנה, יש להתמיד באמירת תהילים לילה ויום בשקידה רבה בכל רגע פנוי, למעט בשינה ככל האפשרי, ולהיזהר בתכלית מדברים בטלים ומדיבורי חול.

« מאריכים קצת בתפילת מנחה של ערב ראש השנה, מפני שהיא התפילה האחרונה של השנה, והיא התפילה שלפני יום הדין.

אמירת תהילים

« בכל ראש השנה צריך כל אחד לקבל על עצמו הידור נוסף, ויקבל זאת על עצמו "בלי נדר".

« לפני תפילת ערבית, אומרים תהילים.

« בראש השנה, בעשרת ימי תשובה וביום הכיפורים, אומרים תהילים גם אחרי צאת הכוכבים.

« בראש השנה וביום הכיפורים אין אומרים "יהי רצון" בסיום כל ספר מהתהילים.

תפילת ערבית

« ש"ץ קבוע, יכול להתפלל לפני העמוד גם אם הוא בשנת האבלות.

« לפני תפילת ערבית מנגנים "אבינו מלכנו".

« רבותינו נשיאנו האריכו בתפילת שמונה עשרה של ערבית ליל ראש השנה, ובפרט בערבית של ליל א' דר"ה.

מעין זה ו"שמץ מינהו" צ"ל גם אצל כל אחד ואחד מהחסידים (ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 13 הע' 19).

אודות הכוונה בתפילה זו כתב אדמו"ר הרי"ף (סה"מ תשג ע' 19) שצריכה להיות החרטה מעומק הלב על העבר, ויעורר רחמים רבים על נפשו שהקב"ה יקבלה לעבד.

« אחרי תפילת שמונה עשרה אומרים "לדוד מזמור". אמירתו בכוונה גדולה היא "כלי להשפעת גשמיות על כל השנה".

אחרי תפילת ערבית יאחל אדם לחברו: "לשנה טובה תכתב ותחתם". הנוסח שמאחלת אישה לרעותה, בעל לאשתו ואב לבתו, הוא: "לשנה טובה תכתבי ותחתמי". מאחלים בלשון יחיד דווקא.

הכנות לקידוש

אם הרימון - שנאכל בלילה זה משום 'סימני החג' כדלקמן - הוא 'פרי חדש' אצל האדם העושה קידוש או אצל בני ביתו, יש להניח את הרימון על שולחן הסעודה לפני הקידוש, ובעת ברכת "שהחיינו" בקידוש יביט המקדש ברימון ויכוון לפטור גם אותו.

כמו"כ, הנשים ושאר בני הבית שאינם עושים קידוש בעצמם, יכוונו בעת ששומעים את ברכת "שהחיינו" מן הבעל בקידוש, לפטור גם את אכילת הרימון.

אם הרימון לא היה על השולחן בעת הקידוש אך התכוונו לפטור בברכת "שהחיינו", הרי הוא נפטר בזה, ואין צורך לברך עליו "שהחיינו" לפני אכילתו.

אך אם לא התכוונו לפטור בברכת "שהחיינו" שבקידוש, יש לברך עליו "שהחיינו" לפני אכילתו אפילו אם הוא היה על השולחן בעת הקידוש.

גם אם אין 'פרי חדש' בליל א' של ר"ה, יכולה האישה לענות אמן על ברכת "שהחיינו" שעושה הבעל בקידוש, והדבר לא נחשב הפסק עבודה בין ברכת הקידוש לבין שתיית היין שלה (למרות שהיא כבר בירכה שהחיינו בהדלקת הנרות).

קידוש ו"המוציא"

נוסח הקידוש של ליל ראש השנה, ו"שהחיינו".

אחרי הקידוש נוטלים ידיים לסעודה.

בכל סעודות ראש השנה טובלים פרוסת המוציא בדבש, ג' פעמים.

מניחים על השולחן גם מלח, ומנהג הרבי לטבול פרוסת חלה נוספת במלח, ג' פעמים.

אכילת ה'סימנים'

מיד לאחר אכילת כזית מפרוסת "המוציא", נוטלים חתיכת תפוח מתוק, טובלים אותה בדבש ג' פעמים, מברכים עליה "בורא פרי העץ" ואומרים: "יהי רצון מלפניך שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה" ואוכלים את התפוח.

ברכת "בורא פרי העץ" נאמרת בליל ר"ה על התפוח, גם אם יש לפניו פירות משבעת המינים כגון רימונים ותמרים ועומד לאוכלם.

י' יש לכוון בברכת "בורא פרי העץ" שאומר על התפוח לפטור גם את הרימון, או את התמרים וכדו' שבכוונתו לאכול.

הרימון והתמרים וכדו' יהיו על השולחן בעת שמברך "בורא פרי העץ".

אם בדעת האדם לאכול ליפתן תפוחים בסוף הסעודה, יש לכוון בברכת "בורא פרי העץ" שעל התפוח לפטור גם את הלפתן.

- ומ"מ גם אם לא התכוון לפטור את הלפתן, אין לברך עליו, מספק.

י' אחרי אכילת התפוח אוכלים רימון - לסימן שירבו זכויותינו כרימון.

י' למנהגינו אומרים "יהי רצון" רק על התפוח, ולא על שאר ה"סימנים" שאוכלים בליל א' של ר"ה.

י' לאחר אכילת הרימון מתחילים לאכול את סעודת החג.

י' אוכלים ראש (איל, ולמעשה ראש) של דג, לסימן שנהיה לראש ולא לזנב (ובלשון חסידים: שנהיה קשורים לראש).

י' "מצווה לאכול ולשתות ולשמוח בראש השנה. אמנם לא יאכלו כל שבעים למען לא יקילו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם" (תקצו,א).

י' "נוהגין לאכול בשר שמן ולשתות דבש וכל מיני מתיקה, כדי שתהא השנה הזאת מתוקה ושמיינה. וכן כתוב בעזרא: 'אכלו משמנים ושתו ממתקים'" (תקפג,ד).

י' רבותינו נשיאנו מיעטו ביותר בדיבור בסעודת ליל א' של ראש השנה, ובימי ראש השנה בכלל.

י' כ"ק אדמו"ר הריי"ץ לא נהג לומר 'לחיים' בסעודות ראש השנה, וכן לא הניח לשיר ניגון בסעודות ראש השנה, גם לא ביום השני. כך נהג גם הרבי בסעודות שנערכו בבית אדמו"ר הריי"ץ.

ברכת המזון

י' בברכת המזון בר"ה אומרים "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב", ו"הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה ולברכה".

י' בסיום ברכת המזון אומרים: "עושה שלום במרומיו", ואין אומרים: "עושה השלום".

י' שכח לומר "יעלה ויבוא" בברכת המזון והתחיל ברכת "הטוב והמטיב": בלילות של ר"ה חוזר ומברך בהמ"ז, אך בימים של ר"ה אינו חוזר ומברך בהמ"ז.

יום א' של ראש השנה

קמים מוקדם, ואומרים תהילים.

ע"פ הוראת רבותינו נשיאנו, על שליח הציבור בתפילות הימים הנוראים לעבור לפני התפילה על התפילות ובפרט על הפיוטים, ולדעת עכ"פ את פירוש המילות.

"מנהג ישראל תורה, לעשות מאמצים גדולים ביותר שכל ילד יהיה בימי ראש השנה משך זמן מסוים בבית הכנסת, וישתתף - בהתאם לגילו - בתפילות ובברכות, ישמע תקיעת שופר, ויענה אמן ויהא שמייה רבא" (הוראת הרבי).

טעימה לפני תקיעות

גברים לאחר גיל מצוות אינם טועמים בשני ימי ראש השנה לפני התקיעות (אך מי שליבו חלש יכול לטעום בצנעה טעימת עראי: אם אפשר יאכל פחות משיעור כביצה - פחות מ57 גרם. ועכ"פ פחות משיעור קביעות סעודה שהוא שיעור ארבע ביצים).

לכתחילה גם לא שותים לפני התקיעות. אך אדם שקשה לו להתרכז בתפילה אם לא ישתה, יכול לשתות בבוקר קודם התפילה (קפה וכדומה).

נשים, כיון שאינן חייבות מן הדין במצוות תקיעת שופר, יכולות לאכול מיני מזונות וכדומה לפני התקיעות, כדי שיהיה להן כוח להתרכז בתפילה ובתקיעת השופר.

הכנת בעל התוקע לתקיעות

ע"פ הוראת רבותינו נשיאנו, על בעל התוקע ללמוד את המאמר דא"ח שבסידור אדמו"ר הזקן ד"ה "להבין עניין תקיעת שופר", בו מבוארות כוונות התקיעות ע"ד החסידות.

על בעל התוקע לדעת את הלכות תקיעת שופר. גם על ה"מקריא" לדעת את ההלכות, כדי לדעת מתי צריך לחזור לתקיעה הראשונה שבתחילת השורה, ומתי יכול בעל התוקע להמשיך מהיכן שאוחז וכו'.

תפילת שחרית

לפני תפילת שחרית מנגנים "אבינו מלכנו".

בפיוטים שיש בהם ב' נוסחאות, מנהגינו לומר את ב' הנוסחאות.

פתיחת ארון הקודש בעת אמירת פיוטים וכדו' במהלך תפילות ר"ה ויוהכ"פ, נעשית: א. כדי לעורר באדם את הכוונה בעת אמירת קטעים חשובים ומיוחדים

בתפילה. ב. פתיחת ארון הקודש מעוררת את פתיחת שערי שמים לקבל את התפילות.

הרבה נוהגים לעמוד לכבוד התורה בעת שארון הקודש פתוח. הרבי לא הקפיד על כך. החיוב לעמוד, הוא בעת שמוציאים את ספר התורה מארון הקודש.

«ב"אבינו מלכנו» יש לומר: קרע "רוע גזר" - בנשימה אחת.

נשים בתפילות ראש השנה

« נשים צריכות להתפלל את כל תפילות היום. כמו כן יש להן לומר מחזרת הש"ץ לפחות את הפיוטים: "לא-ל עורך דין", "ונתנה תוקף" (עד כתר), ו"וכל מאמינים".

קריאת התורה

« אמירת "ויעזור", קריאת העולים לתורה, "מי שברך", וכן (ברכות התורה ו)הקדיש שאחרי קריאת התורה, נאמרים בנעימת הימים הנוראים - כעין מנגינת הקריאה בתורה.

להעיר, שהרבי אמר את ברכות התורה בנעימה רגילה. יתכן שהסיבה לכך היא מפני שהרבי עלה למפטיר, וקריאת המפטיר נעשית למנהגינו בנעימה רגילה.

« קריאת המפטיר בתורה, נאמרת למנהגינו בנעימה רגילה של כל השנה.

« יש נוהגים שבעל התוקע יעלה לתורה, ויש נוהגים שגם הש"ץ של מוסף יעלה לתורה. אך אם מקבלים שכר על תפילתם, אין חיוב להעלותם לתורה.

ברית מילה

« אם יש ברית מילה בבית הכנסת, מלים לפני תקיעת השופר, מפני שעל ידי תקיעת השופר הקב"ה זוכר את עקידת יצחק, וטוב לסמוך את המילה שהיא "ברית אברהם" לעקידת יצחק.

תקיעת שופר

« ראוי לבחור לבעל תוקע אדם ירא שמים והגון, ובלבד שיהיה רצוי לקהל והדבר לא יגרור מחלוקת.

« מותר ליטול שופר של חברו שלא מדעתו כדי לתקוע בו תקיעה של מצוה, ומברך על התקיעות, מפני שמן הסתם נוח לאדם שיעשו מצווה בממונו כאשר אינו מפסיד מכך.

- ◀ מנהג ישראל להביא גם את הילדים הקטנים לשמוע תקיעת שופר.
- ◀ על כל אחד ואחד "להכין את עצמו לתקיעת שופר" בקבלת עול מלכות שמים כללית, לעבודת ה' במשך כל השנה.
- ◀ בתקיעות אלו - 'תקיעות דמיושב', בעל התוקע עומד על הבימה, מפני כבוד הציבור, וכדי לזכור את קול השופר של מתן תורה.
- ◀ המנהג הרגיל הוא, שספרי התורה מונחים על בימת הקריאה בעת התקיעות. אך בביהמ"ד של הרבי ב-770 המנהג היה תמיד שאחזו את ספרי התורה בעת התקיעות (אולי בגלל העדר מקום מפני חבילות הפני"ם שהרבי הניח על הבימה).

הברכות

- ◀ בזמן אמירת הברכות על השופר, יהיה השופר מונח על הבימה מכוסה.
- ◀ בעל התוקע צריך לכוון להוציא את השומעים ידי חובת הברכות והתקיעות, וגם השומעים צריכים להתכוון לצאת ידי חובתם.
- השומעים תקיעות בבית הכנסת יצאו ידי חובתם גם אם לא התכוונו בפירוש לצאת בהן, משום שהגעתם לבית הכנסת הייתה כדי להתפלל ולשמוע תקיעת שופר, והרי הם "נמשכים אחרי כוונתם הראשונה".
- ◀ השומעים חייבים לעמוד בעת אמירת הברכות על התקיעות.
- ◀ השומעים לא יענו "ברוך הוא וברוך שמו" על הברכות הנאמרות על השופר (מפני שהם יוצאים בהם ידי חובתם, ואמירה זו עלולה להיות הפסק).

התקיעות

- ◀ על בעל התוקע לדעת בשעת התקיעות באיזו תקיעה הוא אוחז בסדר התקיעות.
- ◀ למנהגינו, ה'מקריא' בתקיעות רק מראה באצבעו ואינו מקריא בפיו.
- ◀ אין מנהגינו שדווקא בעל התפילה של שחרית יהיה ה'מקריא', אלא כמו שכתבו הפוסקים, שהרב או תלמיד חכם שיודע את הלכות התקיעות יקריאו (והרי פעמים שרבותינו נשיאנו היו המקריאים, למרות שהם לא היו בעלי התפילה של שחרית).
- ◀ טוב לתקוע בצד ימין של פיו אם אפשר לו בכך, משום דכתיב "והשטן עומד על ימינו לשטנו".
- ◀ טוב שפה השופר ייטה למעלה ולא לצדדים, שנאמר: "עלה אלוקים בתרועה".

בתיקעות אלו שהם 'תיקעות דמיושב', מן הדין יכולים השומעים לשבת בעת התיקעות. אך המנהג הוא שהשומעים עומדים בעת התיקעות.

חובה לשמוע את כל התיקעה מתחילתה ועד סופה. אם היה רעש במקום ואדם שמע רק חלק מן התיקעה, לא יצא ידי חובתו - אפילו אם בחלק התיקעה ששמע היה שיעור תיקעה.

השומע דרך מכשיר חשמלי (באופן המותר בשבת ויו"ט), צריך להוציא את המכשיר מאזניו בזמן התיקעות ויעמוד קרוב לבעל התוקע כדי שיוכל לשמוע היטב.

ה'יתודה בלחש' של בעל התוקע לאחר סדר תשר"ת ותש"ת, הוא "ציור פני הרבי" במחשבה מתוך געגועים פנימיים. ולא יפסיק בדיבור כדי שלא יהיה הפסק בתיקעות.

תיקעה

אורך התיקעה צ"ל לפחות כאורך התרועה. לכן:

בסדר תשר"ת ש"תרועה" מורכבת משברים תרועה, צריכה התיקעה להיות לפחות כאורך השברים והתרועה - היינו לפחות באורך 18 טרומיטין וקצת יותר.

(ברשימת היומן ע' שדמ כותב הרבי אודות הנהגת אדמו"ר הריי"ץ בראש השנה תרצ"ה, שאורך התיקעה שאחרי כל שברים תרועה שבסדר תשר"ת, היא כאורך התיקעה שברים תרועה יחד - היינו באורך 36 טרומיטין וקצת יותר, ולא רק כאורך השברים תרועה לבד כמובא בשו"ע).

בסדר תש"ת ש"תרועה" היא שברים, צריכה התיקעה להיות לפחות כאורך השברים - היינו לפחות באורך 9 טרומיטין וקצת יותר.

(ברשימת היומן שם כותב הרבי, שאורך התיקעה שאחרי כל שברים שבסדר תש"ת, הוא כאורך התיקעה שברים יחד - היינו באורך 18 טרומיטין וקצת יותר, ולא כאורך השברים לבד כמובא בשו"ע).

בסדר תר"ת ש"תרועה" היא תרועה, צריכה התיקעה להיות לפחות כאורך התרועה היינו לפחות באורך 9 טרומיטין.

(ברשימת היומן שם כותב הרבי, שאורך התיקעה שאחרי כל תרועה שבסדר תר"ת, הוא כאורך התיקעה תרועה יחד - היינו באורך 18 טרומיטין, ולא כאורך התרועה לבד כמובא בשו"ע).

שברים

- ◀ למנהגינו עושים שלושה שברים, ומוסיפים קול קצר נוסף.
- ◀ כל שבר מג' השברים צריך להיות מורכב בעצמו מג' כוחות. יש ב' דעות (אופנים) בזה, אם תקיעת כל שבר היא באופן של: "טו או טו", או באופן של: "או או טו" (ראה אוצר מנהגי חב"ד ע' קכא).
- ◀ אורך ג' השברים יחד הוא כשיעור ט' טרומיטין, ומוסיפים קול קצר כנ"ל.

תרועה

- ◀ שיעור תרועה הוא לפחות ט' טרומיטין. ומנהגינו להרבות בטרומיטין (ברשימת היומן שם כותב הרבי: "תרועה של תשר"ת - לכל הפחות יב קולות. תרועה של תר"ת - כד קולות").

נשימה אחת או הפסק בנשימות

- ◀ בסדר תשר"ת ב'תקיעות דמיושב, צריך לתקוע את השברים והתרועה בנשימה אחת.
- אך חייב להפסיק מעט בין השברים לתרועה - למרות שתוקע אותם בנשימה אחת, כדי שיהיו נחלקים לשתי קולות. ואם לא הפסיק ביניהם כלל, צריך לחזור ולתקוע מתחילת השורה של תשר"ת שאוחז בה.
- ואם תקע בשתי נשימות, עדיף שיחזור ויתקע מתחילת השורה של תשר"ת שאוחז בה ויתקע את השברים והתרועה בנשימה אחת.
- ◀ בשאר התקיעות (מלבד שברים תרועה של סדר תשר"ת), צריך להפסיק בנשימה בין כל קול וקול.
- אם לא הפסיק בנשימה, עליו לחזור ולתקוע מתחילת השורה בהפסק נשימה בין הקולות.

סיום התקיעות

- ◀ את ה"יהי רצון" שאחר התקיעות אומר גם הקהל.
- ◀ את ג' הפסוקים "אשרי העם וגו', יאמר בקול זה שאמר את פסוקי "מן המיצר" לפני התקיעות.
- ◀ נוהגים להסתכל בפני בעל התוקע לאחר סיום ג' הפסוקים ("אשרי העם וגו'") שאומרים אחרי התקיעות.

אין לדבר עד אחרי 'תקיעות מעומד'

אין לדבר מזמן אמירת הברכות על השופר, לפחות עד אחרי קדיש "תתקבל" שבסוף תפילת מוסף, מפני שהברכה שבירכו על ה'תקיעות דמיושב' מתייחסת גם ל'תקיעות דמעומד' שבתפילת מוסף.

מנהג הרבי במשך השנים היה שלא להפסיק בדיבור עד לאחר תקיעת הל' קולות שבסיום התפילה. אך בשנת תשנ"ב בירך הרבי את הכוהנים ב"ישר כח" כבר לאחר קדיש תתקבל בסיום חזרת הש"ץ של מוסף - עוד קודם תקיעת ל' קולות אלו.

הפסק בתקיעות

אם התוקע או השומע הפסיקו בדיבור בין הברכות לבין התקיעות:

אם הדיבור היה בענייני התקיעות א"צ לחזור ולברך.

אך אם הדיבור היה בעניין שאינו שייך לתקיעות, יחזור המדבר ויברך לעצמו בלחש, אך יזהר לסיים את הברכה לפני שיתחילו התקיעות כדי שלא יפסיד חלק מן התקיעה.

אם דיבר לאחר שהחלו התקיעות ושמע את כל התקיעות, כגון שדיבר בין תקיעה לשברים, או בין סדר תשר"ת לסדר תש"ת וכיו"ב, א"צ לחזור ולברך אפילו אם דיבר שלא בעניין התקיעות.

אם דיבר בין 'תקיעות דמיושב' (שאחרי קרה"ת) לבין 'תקיעות דמעומד' (שבתפילת מוסף), א"צ לחזור ולברך אפילו אם דיבר שלא בעניין התקיעות.

מותר לברך "אשר יצר" בין 'תקיעות דמיושב' ל'תקיעות דמעומד' (כמו שמותר לומר תהילים ביניהם).

טעות בתקיעות

פעמים שצריך לחזור ולהתחיל מהתקיעה הראשונה שבאותה שורה, ופעמים שיכול להמשיך לתקוע היכן שהוא עומד ורק יתקן את התקיעה שלא הצליח לתקוע - כדלהלן:

אם התכוון - והתחיל בפועל - לתקוע את אותו סוג תקיעה שהיה צריך כעת לתקוע, ורק שלא הצליח לתקוע בפועל ממש, או שלא היה שיעור בתקיעתו כגון שתקע רק שבר אחד או שנים, או שתקע מעט מדי טרומיטין בתרועה, או שתקע תקיעה קצרה מדי בתקיעה האחרונה של אותה שורה - בכל מקרים אלו א"צ

לחזור ולתקוע מהתקיעה שבתחילת השורה, אלא יתקן את התקיעה שלא הצליח לתקוע וימשיך לתקוע משם לפי הסדר.

אך אם התחיל תקיעה מסוג אחר ממה שהיה צריך כעת לתקוע, או אפילו אם תקע את הסוג שהיה צריך כעת לתקוע והיה בו שיעור לפי דעה מסוימת - אלא שהוא רוצה להוסיף ולהאריך בתקיעה יותר ממה שהוא חייב על פי הדין, כגון שרוצה לתקוע כ"ד טרומיטין בתרועה והצליח לתקוע רק ט', או שרוצה להאריך יותר בתקיעה אף שהיה בה שיעור מן הדין - במקרים אלו צריך לחזור ולתקוע מהתקיעה שבתחילת השורה ולהמשיך משם.

« יש הנוהגים בכל אופן של טעות להתחיל מהתקיעה הראשונה שבאותה שורה, כדי לא להיכנס לספקות בזה, מפני שאין הכל בקיאים בהלכה זו.

« אם לא ידע שצריך לחזור ולתקוע מתחילת השורה, והמשיך לתקוע לפי הסדר, יכול להשלים את אותה שורה אחרי שיסיים את ה"סדר" שעומד בו, וא"צ לחזור על כל התקיעות לפי הסדר. למשל אם טעה בשורה של תשר"ת ולא ידע שצריך לחזור לתחילת השורה של תשר"ת והמשיך לתקוע את סדר תש"ת, יסיים סדר תש"ת ולאחמ"כ ישלים את אותה שורה מתשר"ת שלא תקע כהלכה, ולאחמ"כ ימשיך לתקוע את סדר תר"ת.

« בכל אופן של טעות צריך לחזור לכל היותר לתחילת אותה שורה שטעה בה, וא"צ לחזור לראש הסדר.

« אם בעל התוקע אינו מסוגל להשלים את התקיעות, ימשיך אדם אחר לתקוע היכן שהפסיק הראשון, ולא יברך שוב מפני שיצא ידי חובה בברכות שבירך הראשון.

גם אם הראשון בירך ולא הצליח לתקוע כלל, השני אינו צריך לברך אם שמע את הברכות מן הראשון ויצא בהן ידי חובתו.

הכריעה במוסף

« הכריעה ב'עלינו' של תפילת מוסף: תחילה ייפול על ברכיו וגודלי רגליו. לאחמ"כ יכרע על גודלי ידיו כאשר אצבעותיו קפוצות כאגרוף. בהשתחוואה ייגע במצחו ברצפה וירים את ברכיו באופן שגופו יישען רגע על אצבעות רגליו וגודלי ידיו, ולא על ברכיו.

« יש לפרוס מגבת או מפה שתפסיק בין ראשו לבין הקרקע.

מן הדין נדרש הפסק זה רק אם הכריעה נעשית על רצפת אבנים או שיש טבעיים. אך נוהגים לפרוס הפסק זה בכל אופן, שמא יש אבנים תחת רצפת העץ או השטיח (וכדו') המחברים לאבנים שתחתיהם.

'תקיעות דמעומד'

« בעת התקיעות שבתפילת מוסף - גם אלו שבחזרת הש"ץ - על השומעים לעמוד. אין להישען בזמן העמידה באופן שאם הדבר שהאדם נשען עליו יינטל, האדם ייפול.

« כיוון שתקיעות אלו הן בתוך התפילה, לא הטריחו חכמים את בעל התוקע לעלות על הבימה, אלא עומד במקומו ותוקע.

« אין "מקריא" בתקיעות מעומד - לא בתפילת לחש ולא בחזרת הש"ץ.

« בסדר תשר"ת ב'תקיעות מעומד', תוקעים את השברים והתרועה בב' נשימות דיוקא, ולא בנשימה אחת.

« אם אדם לא סיים את הברכות של מלכויות או זיכרונות או שופרות בתפילת לחש של מוסף ובעל התוקע כבר החל לתקוע, יפסיק את תפילתו ויקשיב לתקיעות ואח"כ ימשיך בתפילתו.

« המתפלל מוסף ביחידות, אינו צריך לתקוע 'תקיעות מעומד' בתפילת מוסף - אפילו אם יש לו מי שיתקע עבורו, מפני שהתקיעות שבתפילת מוסף נתקנו מלכתחילה רק בעת תפילה בציבור.

תקיעות בסיום תפילת מוסף

« אחרי תפילת מוסף תוקעים פעם נוספת שלושים קולות.

ותוקעים שברים תרועה בסדר תשר"ת בנשימה אחת כמו ב'תקיעות דמיושב', מפני שיתכן שיש אדם שלא שמע 'תקיעות דמיושב' כראוי, והוא יוצא ידי חובתו בתקיעות אלו.

« על בעל התוקע לכוון בתקיעותיו להוציא ידי חובה את אלו הצריכים לכך. גם על האדם המבקש לצאת י"ח בתקיעות אלו, לכוון זאת.

« אין 'מקריא' בתקיעות שבסיום התפילה.

« בסה"כ תוקעים בראש השנה מאה ושלושים קולות.

תקיעה ביו"ט "להתלמד", וניקוי השופר

« מותר לתקוע בשופר בחג כדי "להתלמד" איך לתקוע בשופר באותו היום.

אך אין לתקוע ביום א' של ר"ה כדי "להתלמד" איך לתקוע ביום הב', מפני שאסור להכין ביום א' של ר"ה עבור יום הב'.

« אין לתקוע ביו"ט ללא סיבה (לאחר שכבר יצא ידי חובת תקיעות), מפני שיש בזה "זלזול יום טוב".

« מותר לומר לילד קטן שיתקע כדי "להתלמד" - ואפילו אחרי שהקטן שמע את כל התקיעות כהלכה - משום חינוך.

« ביו"ט של ר"ה שחל בחול, דין השופר ככלי שמלאכתו להיתר, ומותר בטלטול לצורך המצווה.

« מותר ביו"ט לשים בשופר מים או יין כדי לנקותו, ואין בזה איסור של "מתקן כלי".

קידוש היום

« נוסח הקידוש: "תקעו בחודש שופר גו', כי חוק לישראל הוא גו'", סברי מרבין ובורא פרי הגפן.

אין אומרים "אתקיננו" ו"אלה מועדי".

שינה בראש השנה

« כתוב בשו"ע שטוב שלא לישון בראש השנה ביום, כדי שלא יישן מזלו (המלאך המליץ עליו).

האריז"ל אמר שאחרי חצות היום מותר לישון, מפני שכבר התעורר המלאך ע"י התפילות והתקיעות.

היושב בטל הרי הוא כישן.

עישון בראש השנה

« גם אלו המעשנים ביו"ט, יזהרו שלא לעשן בראש השנה, ואפילו בצנעה.

ולהעיר, שלדעת כו"כ מהפוסקים האחרונים בימינו אסור לעשן ביו"ט כלל, מפני שבימינו אין זו 'הנאה השווה לכל נפש'.

מבצעים

« אדם שכבר יצא י"ח שופר בעצמו והולך למבצעים כדי להוציא אחרים, אם תוקע כדי להוציא (גם) גברים ואחד מן השומעים יודע לברך, יברך השומע בעצמו ויוציא את שאר השומעים בברכתו. ואם השומע אינו יודע לברך, יברך התוקע עבורו.

אך אם תוקע כדי להוציא רק נשים, התוקע אינו יכול לברך עבורן, אלא כל אחת מהן תברך בעצמה את ב' הברכות.

כך הדין בשני ימי ראש השנה.

« ההולך למבצעים בבוקר יום ראש השנה ועדיין לא יצא ידי חובת שופר בעצמו, ורצונו לצאת י"ח שופר רק בתקיעות שישמע אחר כך בבית הכנסת, ראוי שיכוון בשעת התקיעות שתוקע במבצעים שאינו רוצה לצאת בהם י"ח בעצמו.

« בדיעבד ובשעת הדחק, כאשר תוקעים עבור חולה שאינו מסוגל לשמוע את כל הל' קולות, משמעות דברי אדה"ז (בסי' תקצב סעי' ג-ד) שיתקע ג' פעמים תש"ת או ג' פעמים תר"ת, ולא יתקע ג' פעמים תשר"ת.

ובכל אופן אין לברך על תקיעות אלו, כיון שאינו תוקע את כל הל' קולות.

« לכתחילה עדיף לתקוע לאחר שעברו שלוש שעות זמניות מנץ החמה (הסימן לזה: אחרי סוף זמן ק"ש). אך אם לא יוכל לתקוע אחר זמן זה והאנשים שמבקש לתקוע עבורם יפסידו תקיעות, יכול לתקוע עבורם כבר לאחר נץ החמה.

« יש לסיים את התקיעות לפני השקיעה.

« ההולכים למבצעים ומשתמשים בעירוב תחומין ולוקחים עמהם שופר, צריכים להקפיד שהשופר יהיה שייך להם, או עכ"פ שיהיה שאול בידם כבר מערב החג.

לא ניתן לשאול שופר מאחרים בחג עצמו ולהוציא אותו בחג אל מחוץ לאלפיים אמה מן העיר.

מותר לטלטל בדרך ביו"ט רק חפצים שיש בהם צורך עבור המבצעים, או שהם צורך החג.

'תשליך'

« אחרי תפילת מנחה ולפני השקיעה, אומרים 'תשליך' על יד מים שיש בהם דגים חיים, הרומזים ל"עינא פקחא" (סידור), "לסימן שלא תשלוט בנו עין הרע, ונפרה ונרבה כדגים" (תקפג,ז).

« משתדלים לראות את הדגים שבמים.

« עדיף לומר 'תשליך' על יד מים חיים כמו ים או נהר.

אם אין במקום ים או נהר, ניתן לומר זאת על יד מקום שמקובצים בו מים, כמו בור בקרקע שיש בו דגים.

בשעת הדחק ניתן לומר 'תשליך' על יד ברז מים פתוח, כדי שתהיה עכ"פ המעלה של מים שרומזים על חסדים.

- אם כבר שקעה השמש, ניתן בדיעבד לומר 'תשליך' עד צאת הכוכבים.
- יש לשים לב שלא תהיה תערובת בין גברים לנשים על יד מקום ה'תשליך'.

הכנה ביום א' של ר"ה ליום ב'

שני ימי ראש השנה נקראים "יומא אריכתא" - יום אחד ארוך וקדושה אחת - רק לחומרא ולא לקולא, לכן אסור לבשל ולהכין מיום א' של ראש השנה ליום ב'.
בישול והכנת האוכל עבור יום ב' של ראש השנה, עריכת השולחן לסעודה, הכנת נרות יו"ט להדלקה, או שאר הכנות, יכולות להיעשות רק אחרי צאת הכוכבים של ליל ב'.

גם שטיפת הכלים (באופן המותר) הנחוצים עבור סעודת ליל ב' של ראש השנה, יכולה להיעשות רק אחרי צאת הכוכבים.

רק אם יש מהכלים ריח רע מותר לשטפם ביום א' של ר"ה - לצורך יום א' של ר"ה עצמו, כדי שלא יהיה בבית ריח רע.

אסור לגלול את הס"ת ביום א' של ר"ה, עבור יום ב'.

אך מותר לבעל הקורא להכין ביום א' של ר"ה את קריאת התורה של יום ב', כיון שיש לו תועלת בזה כבר ביום א', שיודע דבר שלא ידע מקודם.

אסור להלביש לילדים את בגדי השינה או להכין להם את המיטה ביום א' של ר"ה - לצורך השינה בליל יום ב'.

לכתחילה אין להוציא אוכל מהמקפיא ביום א' של ר"ה, עבור יום ב'.

אך בשעת הדחק, כאשר יצטרכו להמתין משך זמן בליל ב' של ר"ה עד שהאוכל יופשר, ומדובר באוכל המוכן לאכילה - כגון חלה, ניתן להוציא את האוכל מהמקפיא ביום א' בעוד היום גדול, שאז לא ניכר שמוציא את האוכל לצורך הלילה.

אם האוכל זקוק לחימום על האש, אסור לחממו ביום א' של ר"ה עבור יום הב'.

מאכל קפוא שאינו מבושל ואינו מוכן לאכילה, אסור להוציאו מהמקפיא ביום א' של ר"ה על מנת שיפשיר ויוכל לבשלו בלילה עבור יום הב'.

תפילת ערבית בליל ב' של ראש השנה

◁ לפני תפילת ערבית של ליל ב' דר"ה, אומרים תהילים.

◁ מנגנים "אבינו מלכנו" לפני התפילה.

הדלקת הנרות בליל ב' של ראש השנה

◁ יש לנער את דסקיות הנרונים שנשארו בכוסיות הזכוכית מיום א' של ראש השנה, על מנת לשים בתוכם נרונים חדשים.

◁ סדר הדלקת נרות יו"ט הוא כמו סדר הדלקת נרות שבת:

לאחר ההדלקה תכסה את עיניה ותברך על הנרות. לאחר הברכה (והבקשות שמבקשת) תפתח את עיניה ותהנה מאש הנרות.

◁ היות שכיבוי שלא לצורך אוכל נפש אסור ביו"ט, על האישה להיזהר כל מהלך ההדלקה שלא לכבות את הגפרורים שהיא מעבירה בהם אש לצורך הדלקת הנרות. עליה להניח (על צלחת וכדו') בזהירות כל גפרור עד שיכבה מעצמו.

◁ הברכות בהדלקת הנרות הן: א. "להדליק נר של יום הזיכרון". ב. "שהחיינו".

◁ לפני הדלקת הנרות תלבש האישה/הבת בגד חדש, או תניח על השולחן פרי חדש, ותכוון בברכת "שהחיינו" שמברכת על הנרות לפטור גם את הבגד או הפרי החדש - מלבד את "זמן החג" של ראש השנה שברכת "שהחיינו" באה בעיקר עליו גם ביום ב' של ר"ה.

על האישה להביט בפרי החדש אחרי שמסירה את ידיה מעיניה לאחר הדלקת הנרות.

◁ גם אם אין לה פרי או בגד חדש, עליה לברך "שהחיינו" בהדלקת הנרות - על "זמן החג" כשלעצמו.

הדלקת הנרות בצאת הכוכבים או לפני הסעודה

◁ במקרה שמניחה פרי חדש ומכוונת עליו בעת ברכת "שהחיינו" על הנרות, עליה להדליק את הנרות סמוך לסעודה דווקא ולא מיד בצאת הכוכבים של ליל ב', כדי שברכת "שהחיינו" - המתייחסת גם לאכילת הפרי החדש - תהיה סמוכה לאכילתו.

אך אם לובשת בגד חדש בעת הדלקת הנרות, ו(ממילא) היא אינה מתכוונת בברכת "שהחיינו" לפטור את הפרי, באפשרותה להדליק את הנרות מיד אחרי צאת הכוכבים של ליל ב', אפילו אם הסעודה תתקיים לאחר זמן.

קידוש ליל ב' של ראש השנה

י' להניח פרי חדש על השולחן לפני הקידוש בליל ב' של ר"ה, ולכוון בעת ברכת "שהחיינו" בקידוש לפטור גם את אכילת הפרי החדש, כך יהיה אפשר לברך "שהחיינו" בליל ב' של ר"ה לכל הדעות.

אך גם אם אין פרי חדש אפשר לברך "שהחיינו" בקידוש על 'זמן החג' כשלעצמו.

נשים שבעת ברכת "שהחיינו" בהדלקת הנרות לבשו בגד חדש - ולא כיוונו אז לפטור את הפרי החדש, וכן שאר בני הבית שאינם עושים קידוש ואינם מברכים "שהחיינו" בעצמם, יכוונו בעת ששומעים את ברכת "שהחיינו" מהמקדש בקידוש, לפטור גם את אכילת הפרי החדש.

אכילת פרי חדש

מיד לאחר קידוש ליל ב' של ראש השנה - ולפני נטילת הידיים לסעודה - יש לאכול את הפרי החדש, כדי שהאכילה תהיה סמוכה ככל האפשר לברכת "שהחיינו" שבירך בקידוש והתכוון לפטור גם את אכילת הפרי החדש.

אם הפרי החדש לא היה על השולחן בעת הדלקת הנרות או בעת הקידוש, אך התכוונו לפטור בברכת "שהחיינו", הרי הוא נפטר וא"צ לברך עליו "שהחיינו" לפני אכילתו.

אך אם לא התכוונו לפטור, יש לברך עליו "שהחיינו" לפני אכילתו.

סדר הברכות לדעת אדה"ז (בסדר ברה"נ יא,יב): קודם "שהחיינו" ואחר כך "בורא פרי העץ".

יש לאכול כזית מן הפרי החדש, כדי לברך עליו ברכה אחרונה.

לאחר אכילת הפרי החדש ואמירת ברכה אחרונה עליו, ייטול את ידיו לסעודת ליל ב' של ראש השנה.

יזכור

רבותינו נשיאנו נהגו להזכיר נשמות בלחש ביום ב' של ראש השנה אחרי קריאת התורה וקודם התקיעות, "וכל אחד ואחד יחליט כיצד להתנהג בעניין זה" (תורת מנחם תשמג ח"א ע' 56).

למעשה נוהגים באנ"ש להזכיר נשמות.

משתדלים לאחוז בעצי החיים (התחתון) של הס"ת בעת אמירת "יזכור".

תקיעת שופר ביום ב' של ראש השנה

« טוב שבעל התוקע ילבש בגד חדש לפני התקיעות של יום ב', ויתכוון בברכת "שהחיינו" שמברך לפני התקיעות - גם על הבגד, כך יוכל לברך "שהחיינו" לכל הדעות.

אך גם אם אין לו בגד חדש, יברך "שהחיינו" על תקיעת השופר ביום ב'.
« הלכות תקיעת שופר, הובאו לעיל ביום א' של ראש השנה.

התוועדות

« אחרי תפילת מנחה ולפני השקיעה, נוטלים ידיים ואוכלים לפחות כביצה פת.
« מגננים את ניגוני רבותינו נשיאנו, אומרים מאמר חסידות, וממשיכים את ההתוועדות עד אחרי צאת הכוכבים, כדי להמשיך את השפעות החג למשך השנה.
« בברכת המזון אומרים "יעלה ויבוא", גם אם מברכים לאחר יציאת החג.

הבדלה

« הבדלה במוצאי יום טוב ללא נר וללא בשמים, ואין אומרים "ויתן לך".

"המלך הקדוש" ו"המלך המשפט"

« בעשרת ימי תשובה אומרים "המלך הקדוש" ו"המלך המשפט", לפי שבימים אלו הקב"ה מראה מלכותו לשפוט את העולם. אומרים גם "זכרינו לחיים" וכו'.

« טעה ואמר "האל הקדוש" במקום "המלך הקדוש", או שהוא מסופק אם אמר "המלך הקדוש" או "האל הקדוש":

אם נזכר תוך כדי דיבור (שיעור אמירת "שלום עליך רבי") לאמירת "האל הקדוש", מתקן את עצמו מיד ואומר "המלך הקדוש". אך אם נזכר לאחר כדי דיבור, או שהתחיל ברכת "אתה חונן", חוזר לראש תפילת שמונה עשרה, מפני שכל ג' הברכות נחשבות כברכה אחת.

« טעה ואמר "מלך אוהב צדקה ומשפט" במקום "המלך המשפט", או שהוא מסופק אם אמר "המלך המשפט":

אם נזכר תוך כדי דיבור, מתקן את עצמו מיד ואומר "המלך המשפט". אך אם נזכר לאחר כדי דיבור, או שהתחיל ברכת "ולמלשינים", ממשיך ומסיים את תפילת שמונה עשרה, ולאחמ"כ חוזר ומתפלל שוב שמונה עשרה לנדבה.

« שכח לומר "זכרינו", "מי כמוך", "וכתוב", "ובספר":

אם נזכר לפני שהזכיר את שם ה' שבחתימת הברכה, אומרם במקום שנזכר וממשיך משם לפי סדר התפילה הרגיל - "מלך עוזר", "ונאמן אתה" וכו'. אך אם נזכר לאחר שהזכיר את שם ה' בחתימת הברכה, ימשיך את תפילתו בלי לאומרם. ולא יחזור לראש הברכה משום איסור ברכה לבטלה, כיון שאינן אלא תקנת הגאונים.

"אבינו מלכנו" במקום שיש ברית, חתן, או אבל

« הרבי נהג כמה פעמים לומר "אבינו מלכנו" בעשרת ימי תשובה, גם כאשר נערכה בבית הכנסת באותו היום ברית מילה, או שהיה חתן בבית הכנסת (כמ"ש בשו"ע אדה"ז תרב"ד. למרות שיחת ו' תשרי תשלה ע"ש).

« גם בבית האבל ל"ע אומרים "אבינו מלכנו", אף שאין אומרים תחנון בבית האבל.

הנהגות בעשרת ימי תשובה

« אדם ששכח לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה, יעשה בעשרת ימי תשובה.

« בעשרת ימי תשובה ניתן לומר תהילים גם בלילה.

« אין טובלים פרוסת המוציא בדבש בין ראש השנה לבין ערב יום הכיפורים (עפ"י היום יום חלק ב).

הלכות
יום הכיפורים

ערב יום הכיפורים

כפרות

- ◀ נוהגים לעשות כפרות בערב יום הכיפורים. ב' טעמים נאמרו על כך:
 - א. על האדם לשים אל ליבו שבמשך השנה הוא עבר עבירות שחייבים עליהן מיתה והעוף הולך למיתה תחתיו, הדבר יעורר אותו לעשות תשובה.
 - ב. זכר לעקידת יצחק, בה אברהם אבינו הקריב את האיל תחת בנו (מט"א).
- ◀ לוקחים תרנגול לזכר ותרנגולת לנקבה, לכל אחד מבני הבית.
- ◀ מעוברת עושה כפרות על זכר ושתי נקבות. כך תעשה גם אם יודעת את מין העובר, וגם אם יודעת שיש לה תאומים.
- ניתן לסובב את שלושת העופות על ראש המעוברת בזה אחר זה (בסה"כ 9 פעמים), ואין צורך לסובבם בבת אחת.
- על התרנגולת תאמר: "זאת חליפתי", ועל התרנגול תאמר: "זה חליפתי".
- ◀ מעוברת העושה כפרות על כסף, עושה כפרות ב' פעמים (אחד עבור עצמה, ואחד עבור העובר), ולא ג' פעמים.
- ◀ כשעושים כפרות לילדים קטנים ואומרים עבורם את הנוסח, יש לומר "זה חליפתך" (לבן), או "זאת חליפתך" (לבת).
- ◀ יש לעשות את הכפרות לפני עלות השחר, גם אם השחיטה נעשית רק אחרי עלות השחר.
- ◀ זמן שחיטת הכפרות הוא באשמורת הבוקר - היינו לפני עלות השחר, "כי אז חוט של חסד גובר בעולם" (סידור אדה"ז). כך אכן נהג הרבי בשנים המוקדמות יותר, אך בשנים האחרונות שחיטת התרנגול של הרבי נעשתה אפילו אחרי נץ החמה.
- ◀ יש נוהגים, לסמוך את ידיהם על התרנגול לפני השחיטה.
- ◀ אחרי השחיטה מהדרים לכסות את הדם - ברשות ובשליחות השוחט דווקא, מפני שהכיסוי הוא מצוות השוחט.
- לפני הכיסוי מברכים: "ברוך וכו' אשר קדשנו וכו' על כיסוי הדם בעפר".
- הרבי כיסה את הדם - על ידי נוצה מהעוף שלו - בחמש תנועות של כיסוי.

אם העוף של הכפרות מת לפני השחיטה או שנעשה נבלה בשחיטה עצמה, צריך לעשות שוב כפרות.

אך אם השחיטה הייתה כדין אלא שהעוף נמצא טריפה (בבדיקת האברים הפנימיים), לא צריך לעשות שוב כפרות.

איש שטעה ועשה כפרות על תרנגולת, אינו צריך לעשות שוב כפרות.

אם לא ניתן לערוך את הכפרות בערב יום כיפור, ניתן לעשותם כל עשרת ימי תשובה, מפני שכולם ימי כפרה וריצוי לפני ה'.

פדיון כפרות

אם העוף שעשו עליו כפרות אינו ניתן לעניים או לצדקה, יש לתת לצדקה 'פדיון כפרות', היינו שווי של תרנגול חי (השנה: כ-25 שקל כולל מע"מ לתרנגול חי השוקל 2 ק"ג).

מעוברת - שעשתה כפרות על זכר ושתי נקבות כנ"ל - צריכה לתת לצדקה פדיון של ג' עופות.

יש לתת את פדיון הכפרות לצדקה - בו ביום.

אין לפדות את הכפרות בכספי מעשר, וגם אין לקנות את העופות לכפרות בכספי מעשר, מפני שכל דבר מצווה שאדם חייב לעשותו, לא ניתן לקנותו בכספי מעשר.

שחרית ולעקאח

בערב יום הכיפורים אחרי כפרות לובשים בגדי שבת.

בשחרית לא אומרים "מזמור לתודה", לא אומרים תחנון ו"למנצח יענך", ולא אומרים "אבינו מלכנו".

לא מאריכים בתפילת שחרית.

מבקשים לעקאח (עוגת דבש), וגם אוכלים ממנה. בעת נתינת הלעקאח איחל הרבי: "שנה טובה ומתוקה".

מתפילת שחרית של ערב יום כיפור ועד סוף חודש תשרי, לא אומרים תחנון.

אכילה ושתייה בערב יום הכיפורים

מצוה מן התורה לאכול ולשתות בערב יום הכיפורים.

הטעם: מאהבת הקב"ה לישראל ציווה אותם לאכול ולשתות לפני התענית, "כדי שלא יזיק להם העינוי" (תרדא).

יתר על כן:

יש להרבות באכילה ושתיה, ולאכול ולשתות כשיעור שני ימים - ערב יוהכ"פ ויוהכ"פ, ומעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי.

הטעם: כיון שאי אפשר לכבד את יום הכיפורים עצמו באכילה ושתיה כדרך שמכבדים שאר ימים טובים, ציווה הקב"ה לכבד את יוהכ"פ ביום שלפניו על ידי שיאכל בערב יוהכ"פ (כשיעור שני ימים) גם עבור יום הכיפורים.

- שכר האכילה בערב יוהכ"פ עבור יום הכיפורים גדול כ"כ, עד שמעלה עליו הכתוב כאילו התענה גם בערב יוהכ"פ (שהרי שכר העינוי גדול יותר בדרך כלל משכר האכילה. ראה תרדא).

◁ נשים חייבות במצוות האכילה בערב יוהכ"פ.

◁ גם אדם הפטור מתענית (כגון יולדת כדלקמן), חייב במצוות אכילה זו.

◁ אוכלים שתי סעודות: אחת לפני הצהריים, והשנייה סמוך לכניסת היום הקדוש - סעודה מפסקת.

◁ נוטלים ידיים בשתי הסעודות.

◁ טובלים פרוסת המוציא בדבש בשתי הסעודות של ערב יום כיפור. יש להניח על השולחן גם מלח.

◁ הרבה נוהגים לאכול דגים בסעודה הראשונה, ובשר עוף בסעודה המפסקת.

◁ גברים לא יאכלו בערב יום הכיפורים שום וביצים.

◁ לא אוכלים בשר בקר. מאכלי חלב מותר לאכול רק בבוקר של ערב יום כיפור.

בקשת מחילה

◁ עבירות שבין אדם לחברו אין יוהכ"פ מכפר עליהן עד שיפייס את חברו. לפיכך, על אדם שפגע בזולתו אפילו בדברים בלבד, לפייסו ולבקש ממנו שימחל לו.

בערב יוהכ"פ צריך להיזהר בזה ביותר, כדי שלא יהיה לשטן מקום לקטרג.

◁ אדם שגרם לחברו נזק ממוני, צריך לשלם לו את הנזק ולבקש ממנו מחילה על הצער שגרם לו.

« המוחל לא יהיה אכזרי מלמחול, אלא ימחל מיד כשרואה שמבקשים ממנו מחילה באמת.

מלקות

« אחרי חצות היום, ולפני הטבילה במקווה, מקבלים ל"ט מלקות מרצועה של עור. כדי "שמתוך כך יתן אל ליבו לשוב מעבירות שבידו. ועוד, כדי להכניע לבבו ולהכנינו לעבוד (את) השם הנכבד והנורא באימה ויראה" (תרז,יא).

« מקבל המלקות שוחה על ברכיו, כאשר פניו לצפון ואחוריו לדרום.

פניו לצפון, מפני שעיקר חטאיי האדם באים בגלל ממון שסימנו בצפון כמ"ש "מצפון זהב יאתה". על כן יכניע את עצמו לאותו רוח, להודיע שמשם בא לו החטא" (תרז,טו).

« סדר המלקות: על כתף ימין, על כתף שמאל, ותחתיהם באמצע.

« המלקה ומקבל המלקות אומרים בשעת ההלקאה ג' פעמים את הפסוק: "והוא רחום יכפר עוון וגו' כל חמתו", שהם ל"ט תיבות כנגד ל"ט מלקות.

בעת כל הלקאה אומרים תיבה אחת.

« במלקות אלו מותר לבן להלקות את אביו, ומותר לתלמיד להלקות את רבו, מפני שאין לזה דין מלקות ממש (שהרי בזמן הזה אין לנו דיינים סמוכים שיחייבו ויתנו את המלקות, וגם לא התירו בו בשעת העבירה שיקבל מלקות בבי"ד, וגם הרצועה שמלקים בה אינה רחבה טפח. ראה תרז,יא. שם,יג).

טבילה

« לאחר קבלת המלקות, טובלים במקווה ארבע טבילות.

הטבילה נעשית לפני מנחה דווקא, כדי שהוידוי במנחה ייאמר בטהרה.

« יש לכוון בעת הטבילות, שאחת באה לשם טבילה מטומאת קרי, ושלוש טבילות נוספות באות לשם תשובה כמו טבילות של גר המתגייר.

« הטבילות הבאות משום תשובה צריכות להיות במי גשמים דווקא ולא במים שאובים. לפיכך יש לשים לב לטבול בערב יוהכ"פ במקוה שיש בו מי גשמים דווקא (בשונה מכל השנה, שטבילת גברים - משום קרי או לתוספת קדושה - יכולה להיות גם במים שאובים המכונסים בקרקע).

« לא מתרחצים אחרי טבילות אלו, מפני שהן טבילות של חיוב.

בטבילות אלו יש להקפיד שלא תהיה על גופו חציצה. לכן, יש ליטול את ציפורני הידיים והרגליים, לחצוץ את השיניים, ולחפוף ולהפריד את שערות הראש והזקן - לפני הטבילה.

מנחה

אחרי הטבילה ולבישת בגדי יו"ט הולכים לבית הכנסת, ומרבים בצדקה - בפרט לפני תפילת מנחה.

את הסכום לצדקה נותנים בהרבה מטבעות, עפ"י דברי הבעש"ט אשר "מקול קשקוש המטבעות, מתפרדים הקליפות".

מנהג הרבי, שבדרכו למקומו להתפלל מנחה בערב יוהכ"פ, שם מטבע לצדקה בקופות רבות שהיו על השולחנות ב-770.

בסיום תפילת שמונה עשרה של מנחה אומרים וידוי "בהתעוררות תשובה מעומק הלב" (ממכתב אדמו"ר הרי"ץ לתלמידי התמימים).

גם נשים חייבות לומר וידוי בערב יום הכיפורים.

אמירת הוידוי בכלל היא מפני שאין כפרה בלא וידוי, לכן צריך להתוודות לכפרת יום הכיפורים.

סעודה מפסקת

אחרי תפילת מנחה אוכלים סעודה מפסקת.

נוטלים ידיים לפת, וטובלים בדבש.

אוכלים בשר עוף בסעודה זו.

אוכלים קרעפלאך (בצק ממולא בבשר).

מאכלי הסעודה המפסקת יהיו בלי מלח.

הרבי מביא את מנהג אביו הגאון המקובל וכו' הרלוי"צ, לאכול בערב יום כיפור בשתי ידיים, מצד גודל מעלת האכילה ביום זה. כך נהג גם אדמו"ר הזקן.

בערב יוהכ"פ יש עניין לאכול ג' קערות של מרק.

הרבי מספר, שמפני קוצר הזמן אצל אדמו"ר הרי"ץ, הוסיפו לו באותה צלחת מעט ועוד מעט, כדי שייחשב לשלוש קערות.

אם כשסיים את הסעודה המפסקת החליט בדעתו שלא יאכל עוד, והיה זה אחרי פלג המנחה (שהוא שעה ורבע זמנית לפני השקיעה), גם אם לא אמר בפיו שלא

יאכל עוד - חלים עליו דיני יום כיפור, ואסור באכילה ושתיה, במלאכה, ברחיצה ובסיכה, ומותר רק בנעילת הסנדל (נעלי עור).

- לכן, טוב להתנות בסעודה המפסקת לפני ברכת המזון שאינו מקבל עליו עדיין את דיני יום כיפור, כך יהיה מותר לו (בלי ספק) לאכול ולשתות אחרי הסעודה ולעשות מלאכה. כמו"כ אישה תוכל להתרחץ ולסוך וכו' אחרי הסעודה המפסקת ולפני כניסת היום הקדוש.

« לאחר סיום האכילה יש לחצוץ את השיניים.

העמדת אוכל על הכיריים עבור מוצאי יום הכיפורים

« אין להניח על הכיריים בערב יום הכיפורים סיר עם אוכל שיתבשל או יתחמם במהלך יוהכ"פ - עבור סעודת מוצאי יוהכ"פ, מפני שנחשב כמכין אוכל ביוהכ"פ עבור יום חול.

כמו כן אין להעמיד בערב יוהכ"פ מיחם עם מים שיתחממו במהלך יוהכ"פ - כדי שיהיו מים חמים מיד במוצאי יום הכיפורים.

אם עבר והעמיד באיסור, מותר הדבר באכילה ושתיה מיד במוצאי יוהכ"פ.

« אך אם מעמידים את המיחם לצורך חולה או ילד שישתנו מהם ביוהכ"פ עצמו, מותר להוסיף עוד מים על מנת שיהיו מים גם לבריאים מיד במוצאי יוהכ"פ.

ברכת הבנים והבנות

« אחרי הסעודה המפסקת יברך את בניו ובנותיו.

« הרבי בירך את תלמידי התמימים כשהוא לבוש בקיטל ובטלית.

« אומרים ברכת כהנים מ"וידבר ה' וגו', עד "ואני אברכם", ומוסיפים לברך בגמר חתימה טובה וכו'.

טבילה נוספת

« סמוך לכניסת החג טובלים שוב במקווה ארבע טבילות, משום קרי ומשום תשובה כנ"ל.

« יש לשים לב שהטבילה נעשית לפני כניסת החג, מפני שמכניסת החג יש איסור רחיצה ואסור לטבול.

החלפת הנעליים

« לפני כניסת החג יש להחליף את הנעליים לנעלי בד או גומי וכדו' (האיסור ביוהכ"פ הוא על לבישת "מנעל, וכל שאינו של עור אינו נקרא מנעל אלא מלבוש", לכן מותר ללבשו. תרידג).

« נעל או סנדל שיש בהם עור בסוליה או בעקב, אסור ללבשם ביום כיפור.

אך אם יש בהם פסי עור ליופי בלבד ואינם משמשים חלק מגוף הנעל כלל, ואינם נמצאים בסוליה או בעקב, ניתן ללבשם ביום כיפור.

« ביוהכ"פ אסור להלביש נעלי עור לילד קטן, אפילו אם הוא עדיין לא הגיע לגיל חינוך.

« אין ללבוש כפכף של עץ ביוהכ"פ - גם אם אין בו עור.

« מחמת איסור נעילת הנעליים ביוהכ"פ, לא מברכים "שעשה לי כל צרכי" בבוקר יום הכיפורים, מפני שברכה זו מתייחסת לנעילת הנעליים.

נר חיים, נר נשמה, ונר להבדלה

« נר חיים: כל אדם נשוי מדליק בבית הכנסת 'נר חיים'.

נוהגים לערבב את הנרות של הציבור, כדי שאדם לא יידע אם כבה נרו ביוהכ"פ, מפני שסימן רע הוא לו (הסימן הרע הוא רק כאשר הנר כבה מעצמו).

נר שכבה, תקנתו שיחזור וידליקנו במוצאי יום הכיפורים ויניחנו לדלוק עד תומו, וגם יקבל על עצמו שכל ימיו לא יכבה את נרו במוצאי יוהכ"פ אלא יניחנו לדלוק עד תומו.

« המנהג, שאישה אלמנה אינה מדליקה נר זה.

« נר נשמה: מי שאין לו אב או אם, או שניהם ל"ע, מדליק 'נר נשמה' אחד בביתו - מלבד 'נר חיים' שמדליק בבית הכנסת.

נר זה מועיל עבור כמה נפטרים, כגון גם עבור הורי אשתו אם נפטרו ל"ע.

« אישה אלמנה שגרה לבדה ואין לה הורים ל"ע, מדליקה נר אחד.

« נר להבדלה: יש להדליק בבית נר נוסף שידלק עד מוצאי יוהכ"פ, כדי שיהיה לו "נר ששבת" לברך עליו "בורא מאורי האש" בהבדלת מוצאי יום הכיפורים (אם יבדיל בביתו).

כך עושים גם כאשר יוהכ"פ חל בשבת.

גם אדם המדליק בביתו 'נר נשמה' ידליק בביתו נר נוסף עבור ההבדלה, ולא יברך בהבדלה על נר הנשמה.

הדלקת הנרות

« מצוות 'כבוד יו"ט' קיימת גם ביום הכיפורים כמו בשבתות וימים טובים. לכן יש לפרוס על השולחן מפה לבנה לכבוד יום הכיפורים כמו בכל שבת ויו"ט.

« מפני מצוות 'כבוד יו"ט' יש להדליק נרות לכבוד יום הכיפורים (תרי"א). זאת למרות שלא מתענגים לאורם בסעודה כמו בשבתות וימים טובים אחרים).

« לפני כניסת החג, נשים מדליקות נרות ומברכות: א. להדליק נר של יום הכיפורים". ב. "שהחיינו".

ואם יוהכ"פ חל בשבת, מברכות: א. "להדליק נר של שבת ושל יום הכפורים". ב. "שהחיינו".

« על האשה להחליף נעליים לפני הדלקת הנרות, מפני שבהדלקת הנרות היא מקבלת על עצמה (אפילו בסתם) את קדושת היום, ונאסרת מיד בכל איסורי החג. ובפרט שבירכה "שהחיינו" בהדלקת הנרות על ה"זמן" של יום כיפור.

« איש המדליק נרות, יברך "שהחיינו" בשעת ההדלקה ולא בתפילה בבית הכנסת, וגם הוא נאסר (בסתם) בעת הדלקת הנרות בכל איסורי החג.

« נשים ובנות היוצאות מביתן מבעוד יום לתפילת "כל נדרי", עליהן להדליק נרות גדולים שישארו דולקים בעת שיחזרו מבית הכנסת, כך יוכלו ליהנות מאור הנרות אחרי צאת הכוכבים ולא יהיה חשש ברכה לבטלה על הברכה שברכו על הנרות.

« "תוספת יום הכיפורים" היא מן התורה. על כל אחד ואחת להקפיד להפסיק לעשות מלאכה ולנהוג בשאר דיני יוהכ"פ, לפחות 4 דקות לפני השקיעה.

איפור ולבישת תכשיטים

« אחרי הדלקת הנרות אסור לאישה ולבנות להשתמש בשמפו, איפור, בושם או דיאודורנט (גם בלי ריח), משום איסור סיכה שחל עליהן בעת כניסת החג בהדלקת הנרות שלהן.

« נשים אינן מתקשטות בתכשיטים המיוחדים להן לשבת ויו"ט, מפני אימת הדין.

« מכניסת החג ועד סופו, נוהגים בכל דיני ההרחקות בין איש לאשתו.

קיטל וטלית

- ◁ לפני השקיעה מתעטפים בטלית, ומברכים עליה. אם לא הספיק ללבוש את הטלית לפני השקיעה, לא יברך עליה.
- ◁ ביוהכ"פ לובשים טלית וקיטל בכל התפילות.
- ◁ לבישת הקיטל היא מב' טעמים:
- א. כדי להיות בדוגמת מלאכי השרת (מסיבה זו לובשים טלית בכל התפילות).
- ב. בגד לבן כמו קיטל הוא בגד של מתים. לבישתו מכניעה את הלב ומביאה את האדם לעשות תשובה שלימה.
- ◁ אין להיכנס עם הקיטל לבית הכסא מפני שהוא בגד המיוחד לתפילה.
- עד"ז אין להיכנס במשך השנה לבוש בגארטל לבית הכסא, מפני שהוא בגד המיוחד לתפילה.
- ◁ חתן בשנת הנישואין הראשונה שלו לא ילבש קיטל ביוהכ"פ, מפני שכבר לבש קיטל בשנה זו תחת החופה וזהו יום כיפור שלו.

וידיי וכפרה

- ◁ למרות שאמרו וידוי בתפילת מנחה, חוזרים ומתוודים שוב בבין השמשות.
- (זאת מפני שמחמירים לחשוש לדעה הסוברת שעיקר הוידוי של יוהכ"פ צריך להיאמר ממש לפני זמן הכפרה המתחיל בלילה. ראה תרו"ב).
- ◁ הוידויים של יוהכ"פ צריכים להיאמר בעמידה. אין להישען בזמן הוידוי באופן שאם ייקחו את הדבר שהאדם נשען עליו, האדם ייפול.
- ◁ טוב להתכופף מעט בעת אמירת הוידויים ביוהכ"פ, כדי להתוודות בהכנעה.
- ◁ בעת הוידוי יכה באגרופו על לבו, כאומר שלבו גרם לו לחטוא.
- ◁ למרות שאם אדם אמר רק את המילה "חטאתי" יצא ידי מצות וידוי מעיקר הדין, מכל מקום היודע על עבירה מסוימת שנכשל בה, נכון לכתחילה שיפרט בלחש את חטאו בעת אמירת הוידוי ולא יסתפק באמירת נוסח "על חטא" שבסידור ובאמירת "חטאתי", מפני שכאשר מפרט את חטאו "הוא מתבייש יותר לפני הקב"ה מחטאיו, ומתחרט עליהם מעומק ליבו" (תרו"ד).
- ◁ וידוי פרטי זה ייעשה רק בתפילת לחש שהאדם מתפלל בעצמו, ולא בעת שחוזר ומתוודה עם הש"ץ בחזרת הש"ץ.

« להלכה, עיקר הוידוי ביום הכיפורים הוא זה הנאמר בתפילת ערבית של ליל יוה"כ"פ, שהוא "התחלת זמן הכפרה" בפועל (ולא בבין השמשות שהוא לפני התחלת זמן הכפרה כנ"ל).

« חז"ל תיקנו לומר וידוי גם בשאר התפילות של יוה"כ"פ, מחשש "שלא אירע לו דבר עבירה" במשך היום אחרי שכבר התוודה, ו"יום הכיפורים מכפר עד סופו עם חשיכה" (תרו"א).

« יום הכיפורים מכפר רק לשבים המאמינים בכפרתו, אבל המבעט וחושב בליבו מה יועיל לי יום הכיפורים, אין יום הכיפורים מכפר לו.

הוצאת ספרי תורה ל"כל נדרי"

« למנהגינו, אין מדקדקים להתחיל "כל נדרי" לפני השקיעה דווקא (ראה לקמן בטעם הדבר).

« לפני אמירת התהילים שקודם כל נדרי, הורה הרבי לנגן "אבינו מלכנו".

« מוציאים מארון הקודש ג' ספרי תורה ונותנים לשלושה אנשים. שלושתם עומדים קרוב לשליח הציבור.

אמירת "על דעת המקום"

« באמירת נוסח "על דעת המקום", עומדים שני אנשים על יד הש"ץ כדי להצטרף עמו לבית דין (בשליחות הקהל), על מנת להתיר "לכל העבריינים - והם העוברים על גזירות וחרמות הקהל" להתפלל עם הציבור (תריט"א, ע"ש הצורך בזה).

« בדרך כלל, שני האנשים העומדים על יד הש"ץ ומצטרפים עמו לבית דין אוחזים בידיהם ספר תורה. אך גם אם הוציאו רק ספר תורה אחד כגון במניין שאין בו שלושה ספרי תורה, יעמדו שני אנשים על יד הש"ץ להצטרף עמו לבית דין זה.

« את נוסח "על דעת המקום" אומר הש"ץ בקול נמוך, אך באופן ששני האנשים העומדים על ידו - שהם מבית הדין שלו - ישמעו.

רק את נוסח "כל נדרי" עצמו מתחיל הש"ץ לומר בקול רם.

תוכן "כל נדרי"

« על כל אדם להבין את מה שהוא אומר בנוסח "כל נדרי". האומר את נוסח "כל נדרי" בלי להבין את מה שהוא אומר, נחשב כאילו לא אמר.

« לדעת אדה"ז (תריט"ב), נוסח "כל נדרי" לא בא להתיר נדרים ושבועות שהאדם נדר בעבר - בשנה שהסתיימה, אלא נוסח זה בא להתנות על נדרים או שבועות

שהאדם ידור או ישבע בעתיד, ש"כל הנדרים שאדור בשנה הבאה אני מתחרט עליהן מעכשיו, ומתנה עליהן שיהיו בטלים" ולא יחולו מלכתחילה. "שהתנאי מועיל לבטל הנדר שלא יחול כלל".

לכן נוסח "כל נדרי" למנהגינו הוא: "מיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה" - נוסח המתייחס לעתיד בלבד.

הטעם הבסיסי שלמנהגינו אין מדקדקים לומר "כל נדרי" מבעוד יום דווקא כנ"ל - למרות הכלל שאין מתירין נדרים בשבת ויו"ט ולכן הרבה נוהגים לומר "כל נדרי" מבעוד יום דווקא (ראה תריט"ד) - מבוסס על זה ש"כל נדרי" איננו התרת נדרים רגילה, היינו לנדרים שנדר בעבר, אלא "כל נדרי" הוא עשיית תנאי שהנדרים שיידור בעתיד לא יחולו מלכתחילה, ו"מסירת מודעה" כזו ניתן לעשות גם בשבת ויו"ט (ראה ב"ח סי' תריט).

מי אומר "כל נדרי"

אמירת הש"ץ אינה מועילה לבטל את הנדרים העתידיים של הציבור, אלא כל אחד ואחד מהציבור צריך לומר בעצמו את נוסח "כל נדרי" כדי להתנות בעצמו על נדריו העתידיים שיהיו בטלים ולא יחולו.

לכן נוסח "כל נדרי" הוא בלשון יחיד ולא בלשון רבים.

גם נשים צריכות לומר "כל נדרי", מפני שזוהי התרת נדרים שלהן.

גם אדם המתפלל ביחידות צריך לומר "כל נדרי".

אופן אמירת "כל נדרי"

אומרים "כל נדרי" ג' פעמים, כאשר בכל פעם מגביה הש"ץ את קולו יותר מן הפעם שלפניה, "לפי שבדרך זו נשמע באימה וביראה" (תריט"ה).

כל אחד ואחד אומר "כל נדרי" יחד עם הש"ץ, ומעט בקול - באופן שיהא נשמע לאנשים העומדים על ידו, מפני שהתרת נדרים צ"ל בקול והרי כל אחד מתיר לעצמו את נדריו העתידיים כשנ"ת.

אמירת "כל נדרי" - בעמידה. הטעם לכך:

א. חובה לעמוד בעת שספר תורה נמצא מחוץ לארון הקודש.

ב. נוהגים שהאדם המבקש להתיר את נדריו, עומד.

תפילת ערבית ואמירת תהילים

- ⋈ בתפילת ערבית מברכים "שהחיינו" - על "זמן החג" של יום כיפור (תריט, ז).
- ⋈ אדמו"ר הריי"ץ מוסיף (סה"מ תשה ע' 69) שהברכה מתייחסת לצום, ולסליחה ד"לפני ה' תטהרו".
- ⋈ הש"ץ יאמר את הברכה לאט, כדי שכל הקהל יספיק לברך בעצמו ולסיים את הברכה לפני הש"ץ, ולענות אמן אחר ברכת הש"ץ.
- ⋈ לפני ברכת "שהחיינו" יש להכריז שנשים לא תברכנה, מפני שהן בירכו כבר "שהחיינו" בהדלקת הנרות.
- ⋈ בקריאת שמע של יום הכיפורים אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקול - כדרכם של מלאכי השרת, מפני שביוהכ"פ אנו דומין למלאכים (ראה תריט, ט).
- ⋈ למנהגינו, אחרי תפילת ערבית של ליל יוהכ"פ, אומרים את כל התהילים ובציבור.

רחיצה ביום הכיפורים

- ⋈ כל רחיצה הבאה לתענוג - ואפילו של מקצת הגוף כגון הושטת אצבע למים - אסורה מן התורה ביום הכיפורים.
- ⋈ אך אין על רחיצה ביום הכיפורים חיוב כרת (רק על אכילה ושתיה או על עשיית מלאכה יש חיוב כרת).
- ⋈ אדם שידיו או רגליו וכדו' התלכלכו, מותר לו לרחוץ במים קרים את המקום המלוכלך, כיון שאינו מתכוון לתענוג.
- ⋈ אך יעשה זאת בלי סבון.
- ⋈ מותר ליולדת להתרחץ בימים שאחרי הלידה ממש - בהתאם לצורך.
- ⋈ העושה את צרכיו בבית הכיסא ועומד לאחמ"כ להתפלל או לומר תהילים או ללמוד, מותר לו לרחוץ את ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו גם אם לא נגע במקומות המכוסים.
- ⋈ העומד להתפלל ואינו צריך לעשות את צרכיו, ייגע עם שתי ידיו במקומות המכוסים בגופו שיש בהם זיעה או לכלוך, כך יוכל לרחוץ את שתי ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו לפני התפילה.

נטילת ידיים ביום הכיפורים

« בבוקר יוהכ"פ נוטלים ידיים עד סוף קשרי האצבעות (חיבור האצבעות לכף היד), כדי להעביר את הרוח הרעה מהידיים (ביוהכ"פ אין כל כך שליטה לרוח הטומאה, לכן כשניעור משנתו שורה הטומאה רק עד סוף קשרי אצבעותיו, ולא עד פרק הזרוע כבכל יום).

« אסור לשטוף את הפה ביום הכיפורים אפילו אם יש לאדם צער רב מכך, שמא יבלע טיפה אחת ויעבור על איסור דאורייתא.

« לכוהנים מותר ליטול ידיים כרגיל עד פרק הזרוע, הן בנט"י שחרית, והן לנשיאת כפיים.

« כלה בתוך שלושים יום מחופתה, מותרת לרחוץ את פניה בבוקר יום הכיפורים.

איסור אכילה ושתיה ביוהכ"פ

« מן הדין, מצוות חינוך לעניין צום יום הכיפורים מתחילה רק בגיל תשע. מגיל זה יש להתחיל לחנך את הילדים לצום מספר שעות, וקודם לכן אין צריך לענותם.

אך המנהג בפועל לחנכם לצום - עכ"פ בליל יוהכ"פ - גם לפני גיל תשע.

« אכילה ושתיה ביוהכ"פ הם איסור דאורייתא.

נוסף על כך: אדם שאכל במזיד שיעור "כותבת", או שתה במזיד שיעור "מלא לוגמיו", חייב כרת ומלקות, ובשוגג חייב חטאת.

« שיעור "כותבת" בכל אדם הוא מעט פחות משיעור "ביצה בינונית" (כ-45 גרם). בשיעור זה מתיישבת דעתו של אדם רעב וכבר אינו נחשב "מעונה".

שיעור "מלא לוגמיו" הוא בהתאם לגודל פיו של האדם - כמה שנכנס בצד אחד של פיו כשמנפח את לחיו.

« גם אכילה ושתיה פחות משיעור "כותבת" ו"מלא לוגמיו", ואפילו כלשהו, אסורים ביום הכיפורים מן התורה - מדין "חצי שיעור".

אכילה ב"שיעורים"

« אם התענית יכולה להביא את האדם לידי סכנה, מותר לו לאכול ב"שיעורים", שהם עד 30 סמ"ק אוכל (שיעור הנכנס בקופסת גפרורים רגילה), ובאדם ממוצע ("בינוני") עד 40 סמ"ק מים, בהפסקות של 9 דקות בין אכילה לאכילה ובין שתיה לשתיה.

בשעת הדחק, יפסיק עכ"פ 6 דקות בין אכילה לאכילה, ואפילו פחות מזה בין שתיה לשתיה - לאחר התייעצות עם רב מורה הוראה.

« נער או נערה צעירים, היות שמבנה הפה שלהם קטן מאדם ממוצע, ה"מלוא לוגמיו" שלהם קטן יותר, ולכן במקרה של שתיה ב"שיעורים" יהיה מותר להם לשתות כ-30 עד 35 סמ"ק (ולא 40 סמ"ק).

« אכילה ושתיה אינן מצטרפות זו עם זו ואינו צריך להמתין ביניהן, אלא ניתן באותן 9 דקות גם לאכול וגם לשתות ב"שיעורים" הנ"ל.

אך זהו רק כאשר האוכל והמשקה נפרדים זה מזה, אך אם הם מעורבים, הרי הם מצטרפים ל"שיעור" אחד.

« דבר נוזלי כמו לבן או יוגורט, כאשר אוכלו בפני עצמו ה"ה נחשב משקה, ושיעורו כשיעור של משקה.

« שיעור השתיה מתייחס לכל משקה. מומלץ לשתות משקה מזין כמו מיץ ענבים או מיצי פירות, כך יתמעט הצורך להמשיך לשתות ב"שיעורים".

« אדם שמספיק לו לאכול ב"שיעורים" ואינו מוכרח גם לשתות ב"שיעורים" - יאכל ולא ישתה. אדם שמספיק לו לשתות ב"שיעורים" ואינו מוכרח לאכול ב"שיעורים" - ישתה ולא יאכל.

« אם אכילה או שתיה בשיעורים הנ"ל אינה מספיקה והאדם יכול עדיין לבוא לידי סכנה, מותר לו לאכול או לשתות כמה שהוא צריך - לאחר התייעצות עם רב מורה הוראה.

« מי שההליכה לבית הכנסת תגרום לו שיצטרך לאכול או לשתות ב"שיעורים", יישאר בביתו ולא ילך לבית הכנסת, משום שגם אכילה של פחות מכשיעור אסורה מן התורה כנ"ל.

« מותר להריח טבק וכדו' ביום הכיפורים, "לפי שהריח הוא דבר שאין הגוף נהנה ממנו כלל אלא הנשמה בלבד נהנית ממנו" (תריב,ז).

נטילת תרופה ביוהכ"פ

« אדם שמוכרח ליטול תרופה ביוהכ"פ - כגון תרופות ללחץ דם, סכרת, בעיות לב וכדו', שלפי דעת הרופא לא ניתן לדחות את לקיחתן למוצאי יוהכ"פ - ייטול אותה בלי מים.

« אם אינו יכול ליטול את התרופה בלי מים, עליו לערבב במים דבר מר - כגון סודה לשתיה, או תמצית מרוכזת של תה רגיל ללא סוכר.

« אך אם החולה אינו מוכרח ליטול את התרופה ביום הכיפורים עצמו, לא יטלנה ביוהכ"פ כלל.

- לפיכך, הנוטל אנטיביוטיקה וכבר ירד לו החום, שלא יבוא לידי סכנה אם ידלג פעם אחת על נטילת התרופה, אין לו ליטול את התרופה ביוהכ"פ, ואפילו בלימים.

יולדת

« יולדת בתוך שלושה ימים מהלידה אינה צריכה להתענות, אלא אוכלת ושותה ב"שעורים".

« לדעת אדה"ז (תריז"ה, שלו) חישוב שלושת הימים מהלידה אינו לפי שלושה מעת לעת מלאים - 72 שעות מהלידה, אלא החישוב הוא לפי היום בו עומדים בימי השבוע/החודש. כלומר:

אם ילדה בסוף יום ז' תשרי לפני השקיעה, נחשב ז' תשרי ליום אחד, כך שבלייל י' תשרי - ליל יום הכיפורים נחשב שכבר עברו ג' ימים מלידתה, והיא כבר אינה נחשבת יולדת לעניין זה.

« יולדת בלידה רגילה לאחר שבועה ימים מהלידה, חייבת לצום ביום כיפור ככל אדם.

« יולדת בין שלושה ימים לשבועה ימים מהלידה שאומרת "צריכה אני לאכול", תאכל ב"שעורים".

« אשה שעברה הפלה לאחר 40 יום מתחילת ההריון, דינה כיוולדת.

מינקת

« באופן כללי, אישה מינקת חייבת לצום ביום כיפור.

« על אישה מינקת להקפיד לשתות כראוי יומיים שלושה לפני יום כיפור, כדי שיהיו מספיק נוזלים בגופה. הדבר יקל עליה מאד במהלך הצום.

« מומלץ לשתות כוס מיץ ענבים לפני הצום.

« על המינקת להכין חלב או תחליפי חלב לפני כניסת הצום, כדי שיהיה לה מה לתת לתינוק באם יחסר לו ממנה.

« אם המינקת מבחינה ביוהכ"פ שאין לתינוק מספיק אוכל, תשתה ב"שעורים".

מעוברת

- ◊ באופן כללי, אישה מעוברת חייבת לצום ביום כיפור.
- ◊ על אישה מעוברת לשתות לראוי יומיים שלושה לפני יום כיפור, כדי שיהיו מספיק נוזלים בגופה. הדבר יקל עליה מאד במהלך הצום וימנע צירים מוקדמים.
- ◊ מומלץ לשתות כוס מיץ ענבים לפני הצום.
- ◊ על הבעל לדאוג שתהיה עזרה בבית או לסייע בעצמו בשמירה על הילדים על מנת להקל על אשתו, בפרט ביום תענית זה.
- ◊ מעוברת שהחלה להרגיש צירים מוקדמים, תשתה ב"שיעורים" הנ"ל כדי להפסיק את הצירים.
- ◊ אם הצירים אינם פוסקים ומדובר בחודשי הריון מוקדמים, תשתה כדרכה כדי למנוע לידה בשלב מוקדם.
- ◊ במצב של 'הריון בסיכון' יש לשמוע דעת רופא (שומר תומ"צ), ולהתייעץ עם הרב.
- ◊ מעוברת בסוף החודש התשיעי להריונה (מהשבוע ה-39) שהחלה להרגיש צירים, אם אין לה סיבה רפואית כמו חולשה גדולה ומיוחדת שמחמתה היא זקוקה לאכול או לשתות - אסור לה לאכול או לשתות, אלא לכל היותר תלד בשעטומ"צ.

קידוש, לחם משנה וברכה אחרונה - ביום הכיפורים

- ◊ אדם שמותר לו לאכול או לשתות ביום הכיפורים כגון יולדת או חולה שיש בו סכנה, אינו צריך לקדש ואינו צריך לבצוע על לחם משנה, מפני שחז"ל לא תיקנו דברים אלו ביוהכ"פ.
- ◊ אך עליו ליטול את ידיו לאכילת לחם כרגיל עד פרק הזרוע, ובברכת המזון אומר ביעלה ויבוא: "ביום הכיפורים הזה, ביום סליחת העוון הזה, ביום מקרא קודש הזה". ואם הוא שבת יאמר גם "רצה".
- ◊ בברכה מעין ג', לא יאמר "וזכרינו לטובה" (ראה שער הכולל).

נשים בתפילות יום הכיפורים

- ◊ נשים צריכות להתפלל את כל חמשת תפילות היום, כולל סדר הוידוי.
- ◊ כמו כן יש להן לומר מחזרת הש"ץ לפחות את הפיוטים: "לא-ל עורך דין", "ונתנה תוקף" (עד כתרי), ו"וכל מאמינים".

אם הן מתפללות בבית הכנסת, יש להן לומר גם את סדר עבודת כה"ג מ"אתה כוננת" עד "כאוהל הנמתח".

הזכרת נשמות

מזכירים נשמות ביום הכיפורים ונודרים לצדקה בעבורם. לפי שגם למתים יש כפרה ביוהכ"פ, לכן נקרא היום "כיפורים" לשון רבים מפני שהוא מכפר לחיים ולמתים, ו"כשנודרים צדקה בעבורם מועיל להם לכפר בעדם, לפי שהקב"ה בוחן לבבות ויודע שאילו היו בחיים היו גם כן נותנים צדקה" (תרכא,יד).

משתדלים לאחוז בעצי החיים (התחתון) של הס"ת בעת אמירת "יזכור".

אבל בתוך שנת האבלות הראשונה נשאר בבית הכנסת בעת אמירת "יזכור", אך אינו אומר "יזכור" בעצמו, מפני שהצער בשנה הראשונה עדיין גדול, ויש חשש שיצטער מאד בעת האמירה והדבר אסור ביו"ט.

אם עברו י"ב חודש מהפטירה אך עדיין לא הגיע יום היארצייט הראשון מפני שהשנה מעוברת, אומר האבל את תפילת "יזכור".

ברית מילה

אם יש ברית מילה ביום הכיפורים בבית הכנסת, מלים אחרי קריאת התורה - ולפני שמכניסים את ספרי התורה לארון הקודש.

אומרים את ברכת המילה על כוס יין ונותנים לתינוק הנימול לטעום מהיין (טעימה נוספת, מלבד הטעימה שנותנים לו בעת אמירת "בדמיון חיי").

הכריעות ב"עלינו" וב"סדר עבודה"

תחילה ייפול על ברכיו וגודלי רגליו. לאחר מ"כ יכרע על גודלי ידיו כאשר אצבעותיו קפוצות כאגרוף. בהשתחוואה ייגע במצחו בקרקע וירם את ברכיו באופן שגופו יישען רגע על אצבעות רגליו וגודלי ידיו, ולא על ברכיו.

יש לפרוס מגבת או מפה שתפסיק בין ראשו לבין הקרקע.

מן הדין נדרש הפסק זה רק אם הכריעה נעשית על רצפת אבנים או שיש טבעיים. אך נוהגים לפרוס הפסק זה בכל אופן, שמא יש אבנים תחת רצפת העץ או השטיח (וכדו') המחוברים לאבנים שתחתיהם.

מנהג הרבי לכרוע ב"והכהנים" עוד לפני החזן, ובקומו מכריעתו היה מביט על החזן בעת שכרע עד שקם מכריעתו.

מנחה ונעילה

- אם אפשר, מפסיקים בין תפילת מוסף לתפילת מנחה, לכל הפחות שלוש רבעי שעה.
- אין מברכים על הטלית כשחוזרים ולובשים אותה לתפילת מנחה (אם לא עברו 4 שעות מאז שפשטו אותה).
- קריאת התורה של מנחה, בטעמים רגילים של כל השנה.
- הכוהנים אינם נושאים את כפיהם בתפילת מנחה או נעילה.
- זמן תפילת נעילה הוא "קרוב להתחלת השקיעה, ונמשך זמנה עד סמוך לצאת הכוכבים" (תרכג, ב. וע"ע שם ג-ד).
- בתפילת נעילה אומרים "אבינו מלכנו" אפילו כשחל בשבת, "לפי שעכשיו הוא גמר החתימה ואנו צריכים לבקשת רחמים, ואם לא עכשיו אימתי" (תרכג, ט).
- אמירת שבע פעמים "ה' הוא האלוקים" היא כדי "ללוות השכינה שתעלה ותסתלק עכשיו למעלה משבעה רקיעים. שבעת התפילה הייתה השכינה שרויה בינינו ועכשיו תעלה למקומה" (תרכג, י).
- תקיעת השופר בסיום תפילת נעילה, תהיה אחרי צאת הכוכבים. טעם התקיעה: א. התקיעה היא סימן להסתלקות השכינה למעלה. במתן תורה נשמעה תקיעת שופר כאשר השכינה עלתה למעלה כמ"ש "עלה אלוקים בתרועה".
- ב. לפרסם שזהו יום טוב, ויש להרבות בסעודה במוצאי יוה"כ פ.
- תענית יוה"כ פ"צ"ל 26 שעות כמניין אותיות שם הוי'. למעשה מספיק להתענות קצת יותר מ-25 שעות, מפני שמקצת שעה נחשבת כשעה לעניין זה.

הכנת האוכל למוצאי הצום

- אין להכין ביוה"כ פ שום דבר לצורך סעודת מוצאי החג, אך אפשר להתחיל להכין את הסעודה - כולל עשיית מלאכה לצורך הכנת האוכל - כארבע דקות אחרי צאת הכוכבים (משום תוספת שבת ויום טוב), ואין צורך להמתין עד זמן יציאת החג שבלוח.
- לפני הכנת האוכל עבור מוצאי יוה"כ פ יש ליטול את הידיים עד פרק הזרוע, ולומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול".

תפילת ערבית ונטילת ידיים

- ◁ במוצאי יוהכ"פ מתפללים ערבית עם קיטל, טלית על הכתפיים, וכובע.
- ◁ אחרי תפילת ערבית במוצאי יוהכ"פ מאחלים "גוט יו"ט" כדי לפרסם שזהו יום טוב.
- ◁ לפני הבדלה נוטלים ידיים ג' פעמים לסירוגין עד פרק הזרוע כמו בנט"י בבוקר (כדי שהטומאה לא תתפשט, אחרי שהסתלקה קדושת יום הכיפורים).
- ◁ גם הכוהנים נוטלים את ידיהם שוב עד פרק הזרוע, למרות שנטלו את ידיהם ביוהכ"פ עצמו עד פרק הזרוע כנ"ל.

הבדלה ו"נר ששבת"

- ◁ עושים הבדלה עם קיטל, טלית על הכתפיים, וכובע.
- ◁ בהבדלת מוצאי יוהכ"פ מברכים "בורא מאורי האש" גם כשיוהכ"פ חל בחול, מפני שביוהכ"פ היה אסור להתעסק עם האש וליהנות ממנה, נמצא שהאש היא כדבר חדש עבור האדם במוצאי יוהכ"פ - בשונה משאר יום טוב שמותר לבשל וליהנות מן האש ביו"ט שא"כ האש איננה דבר חדש עבורו במוצאי יו"ט, ולכן אין מברכים "בורא מאורי האש" במוצאי יו"ט.
- ◁ במוצאי יוהכ"פ מברכים "בורא מאורי האש" על נר שדלק מערב יוהכ"פ דווקא, מפני שבאש זו ניכר שהאדם שבת מן האש ולא נהנה ממנה ביוהכ"פ והיא כדבר חדש עבורו כעת. והרי ברכתו היא על חידוש ההנאה מן האש כנ"ל.
- ◁ גם בשנה שיוהכ"פ חל בשבת יברך "בורא מאורי האש" על נר שדלק מערב יום הכיפורים דווקא.
- ◁ אם אין לאדם נר שדלק מערב יוהכ"פ, ידליק את האש מנר של חברו שדלק מערב יוהכ"פ.
- ◁ אין מברכים "בורא מאורי האש" על נרות בית הכנסת למרות שהם דלקו מערב יוהכ"פ, מפני שהם הודלקו לכבוד ולא על מנת להאיר.
- ◁ בשנה שיוהכ"פ חל בשבת, מברכים גם על הבשמים בהבדלת מוצאי יוהכ"פ.
- ◁ בשנה שיוהכ"פ חל בשבת, אומרים "ויתן לך".
- ◁ נשים שבעליהן מאחרים לבוא מבית הכנסת, יכולות להבדיל בעצמן על 'חמר מדינה' כמו תה או קפה. יש לשים לב שהמשקה לא יהיה חם מדי כדי שאפשר יהיה לשתותו בלגימה אחת.

« איש שיצא י"ח הבדלה, אינו יכול להבדיל שוב עבור נשים ובנות. על הבעל לשים לב לא לצאת י"ח הבדלה בבית הכנסת, כך יוכל לעשות הבדלה בביתו עבור אשתו ובנותיו.

קידוש לבנה, וברכה על משקים

« אחרי הבדלה עושים קידוש לבנה.

במוצאי יוה"כ פ עושים את הקידוש לבנה עם נעלי הבד - בשונה מתשעה באב שיש להחליף נעליים לפני קידוש לבנה. מפני שביה"כ פ נעלי הבד אינם באים משום אבילות כמו בתשעה באב, כי אם משום מעלת היום.

« המבדיל על היין אינו צריך לברך ברכה ראשונה או אחרונה על שאר המשקים שדעתו לשתות אחרי ההבדלה, אלא הם נפטרים בברכה שמברך על היין.

אך השומעים הבדלה ממנו צריכים לברך על שאר המשקים, גם ברכה ראשונה וגם ברכה אחרונה.

סעודת מוצאי יום הכיפורים

« במוצאי יום הכיפורים נוטלים ידיים לפת ואוכלים סעודה חשובה מתוך שמחה, "מפני שהוא קצת יום טוב. ובת קול יוצאת במוצאי יום כיפור ואומרת לך אכול בשמחה" (תרכד, ט).

« אכילת סעודה זו בהרחבה, ממשיכה השפעות גשמיות בהרחבה על כל השנה.

« בסעודת מוצאי יוה"כ פ טובלים פרוסת המוציא בדבש.

« מתחילים להתעסק בעשיית הסוכה, עכ"פ בדיבור.

בין יום כיפור לסוכות

« למחרת יום הכיפורים - יום הנקרא "בשם השם" - מתפללים מוקדם יותר מן הרגיל.

« ארבעת הימים שבין יום הכיפורים לסוכות, הם ימי שמחה. בימים אלו חנכו את המזבח בימי שלמה המלך. לפיכך לא אומרים בהם תחנון, ואסור להתענות בהם.

לעילוי נשמת

השליחה מרת לאה ע"ה אלטהויז
בת יבלחט"א הרב מאיר שי' אשכנזי

עסקה במסירות רבה
בהפצת היהדות ובחינוך ילדי ישראל
בשליחות כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש
בדנייפרו שבאוקראינה
ובדיסלדורף שבגרמניה

צנועה ובעלת מידות טובות

נלב"ע בדמי ימיה בת כ"ח שנה
ביום ט"ז אדר השני ה'תשפ"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

